

Τ.Ε.Ι. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΜΗΜΑ: ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ 19^{ος} ΑΡΧΕΣ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΚΟΥΤΡΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

A.M. 2011075

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΛΥΓΓΙΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2016

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι το παρόν κείμενο αποτελεί προϊόν προσωπικής εργασίας και μελέτης στο Ιστορικό Αρχείο Σάμου (Γενικά Αρχεία Σάμου) και πως όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη συγγραφή της δηλώνονται σαφώς είτε στις παραπομπές είτε στη βιβλιογραφία. Γνωρίζω πως η λογοκλοπή αποτελεί σοβαρότατο παράπτωμα και είμαι ενήμερη για την επέλευση των νόμιμων συνεπειών».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ/ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	3
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ	3
ΕΙΚΟΝΕΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	7
1.2 Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ	7
1.3 ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ	8
1.4 Ο ΤΥΡΑΝΝΟΣ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ	8
1.5 Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ	9
1.6 ΤΟ ΕΥΠΑΛΙΝΕΙΟ ΟΡΥΓΜΑ	10
1.7 Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	11
1.8 ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ Ο ΣΑΜΙΟΣ (585 - 500 Π.Χ.)	11
1.9 ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	12
1.10 ΗΓΕΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
2.1 ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ	13
2.2 ΟΙ ΗΓΕΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΣΑΜΙΑΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ	15
2.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΦΑΤΡΙΩΝ ΣΕ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ	16
2.4 Η ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	18
2.5 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
3.1 ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	22
3.2 ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	22
3.3 ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
4.1 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ	33
4.2 Η ΚΑΠΝΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΩΣ ΠΗΓΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	37
4.3 ΤΟ ΛΑΘΡΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΠΝΟΥ	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
5.1 Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑΣ ΣΤΟ ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ	42
5.2 ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
6.1 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	44

6.2 Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΥΛΛΟΞΗΡΑ	45
6.3 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ	47
6.4 ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΟΥΣ	53
6.5 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ	56
6.6 ΤΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
7.1 Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ	58
7.2 Η ΜΕΓΑΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	
8.1 ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ ΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΡΤ ΣΑΙΔ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	
9.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	72
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ/ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	
Γράφημα:1 Κίνηση Εισαγωγών-Εξαγωγών της Σαμιακής Ηγεμονίας (1875-1900) (σε εκατ. Γρόσια)	23
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ	
Πίνακας: 1 Επεξεργασία δεδομένων από την συγγραφέα. Τα στοιχεία είναι από το site www.samos.aegean	26
ΕΙΚΟΝΕΣ	
Εικόνα 1 Αρχαίο καράβι της Σάμου η περίφημη Σάμαινα	9
Εικόνα 2 Ο Ναός της Θεάς Ήρας	10
Εικόνα 3 Το Ευπαλίνειο Όρυγμα	11
Εικόνα 4 Πυθαγόρας ο Σάμιος	12
Εικόνα 5 Ο Θυρέος Ηγεμονίας Σάμου	13
Εικόνα 6 Αφίσα μάρκας τσιγάρων της εταιρίας M. C. Carathanassis & Co	37
Εικόνα 7 Τα ερείπια των παλαιών βυρσοδεψείων στο Καρλόβασι	42
Εικόνα 8 Ιπποκίνητο τράμ	43
Εικόνα 9 Αμπελώνες της Σάμου	45
Εικόνα 10 Το μάζεμα της ελιάς	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	74

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου ,κύριο Αλέξανδρο Λυγγίτσο για την καθοδήγηση και υπομονή που έδειξε όλο το χρονικό διάστημα που διήρκησε η πτυχιακή μου εργασία, όπως επίσης και για την προτροπή του για το θέμα της.

Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους ανθρώπους που εργάζονται στο Ιστορικό Αρχείο Σάμου και ιδιαιτέρως στην κ Αγγέλα Χατζημιχάλη, για την πολύτιμη συμβολή και βοήθεια τους στην συγκέντρωση του υλικού για την συγγραφή της πτυχιακής.

Επίσης θέλω να ευχαριστήσω την αγαπημένη μου φίλη Ξανθή για τη φιλολογική επιμέλεια.

Τέλος, άπειρα ευχαριστώ στον σύζυγο μου για την υπομονή και συμπαράσταση τα τέσσερα χρόνια απουσίας μου για την ολοκλήρωση των σπουδών μου.

« Την πτυχιακή μου εργασία την αφιερώνω στην αγαπημένη μου κόρη Μαρίνα »

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή της πτυχιακής εργασίας με θέμα «Η οικονομική ζωή της Σάμου 19^{ος} αρχές 20^{ου} αιώνα» εκπονήθηκε στα πλαίσια των υποχρεώσεων μου για την ολοκλήρωση του κύκλου σπουδών μου στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πελοποννήσου, το οποίο και θα ήθελα να ευχαριστήσω, ειδικά τους καθηγητές μου, για τις πολύτιμες γνώσεις που αποκόμισα τα χρόνια που φοίτησα σε αυτό.

Η συγκεκριμένη εργασία έγινε ύστερα από πρόταση του καθηγητή μου κ. Αλέξανδρου Λυγγίτσου, τον οποίο ευχαριστώ για την ιδέα που είχε, ώστε να εκπληρωθεί και η δική μου επιθυμία να αναδείξω την μεγάλη πολιτισμική ιστορία του τόπου καταγωγής μου. Τελειώνοντας το προλογικό αυτό σημείωμα, ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ ανήκει σε όλους όσους συνέβαλαν στη ολοκλήρωση της πτυχιακής αυτής εργασίας. Η βοήθεια τους θεωρείται πολύτιμη, καθώς χωρίς τα συγκεκριμένα άτομα, η εργασία μου δεν θα έφτανε στο τέλος της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή εκπονήθηκε στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας με θέμα «Η οικονομική ζωή της Σάμου 19^{ος} αρχές 20^{ου} αιώνα» με σκοπό να γίνει γνωστή στον αναγνώστη η οικονομική ζωή των Σαμίων, την συγκεκριμένη περίοδο που αναφέρω στην πτυχιακή μου εργασία. Το παρόν θέμα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον διότι μέσα από τα οικονομικά ζητήματα θα γνωρίσουμε παράλληλα την ιστορία της Σάμου, την πολιτιστική της κληρονομιά, το εμπόριο και τις επαγγελματικές δραστηριότητες των κατοίκων της εποχής εκείνης. Αφιέρωσα μεγάλο χρονικό διάστημα ώστε να συγκεντρωθούν οι πληροφορίες που θα κάλυπταν κάθε πτυχή της εργασίας.

Σκοπός μου ήταν η αναλυτική αλλά παράλληλα κατανοητή παρουσίαση όλων των πληροφοριών για την ιστορία της Σάμου, ξεκινώντας από προγενέστερα χρόνια και κατάληξη στην περίοδο 19^{ος} έως αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η εργασία αποτελείται από 9 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται ιστορική αναδρομή, ενώ στο δεύτερο παρουσιάζεται το πολιτικό καθεστώς που επικρατούσε στη Σάμο ως ανεξάρτητο κράτος. Στο τρίτο, τέταρτο, πέμπτο, έκτο και έβδομο, κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση της οικονομικής ζωής του νησιού, που είναι το κύριο θέμα της εργασίας και ειδικά του τραπεζικού συστήματος και της προσπάθειας ίδρυσης τράπεζας.

Πιο αναλυτικά, το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην επαγγελματική δραστηριότητα των Σαμίων, στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα βυρσοδεψία και την μεταφορά των εμπορευμάτων και στο έκτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η αγροτική οικονομία, οι συνέπειες από την καταστροφή των αμπελιών, όπως και οι επιπτώσεις που είχαν οι αγρότες. Αναλύονται επίσης οι σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και τους μικρομεσαίους ιδιοκτήτες. Το έβδομο κεφάλαιο αναφέρεται στην καλλιέργεια της ελιάς, ένα εξίσου σημαντικό προϊόν, που έφερε οικονομικά οφέλη στον τόπο. Στο όγδοο κεφάλαιο έχω μεταφέρει απόσπασμα από αρχείο επιστολών, που αναφέρεται στο εμπόριο μεταξύ Σάμου και Πορτ Σαϊδ. Τέλος στο ένατο κεφάλαιο δίνονται τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξα από τις πληροφορίες που συνέλεξα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 1

1.1.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Σάμος, είναι νησί του ανατολικού Αιγαίου και απέχει 1.500 μέτρα από τις απέναντι μικρασιατικές ακτές, όπου άνθισε ο ελληνικός πολιτισμός της αρχαίας Ιωνίας. Σάμος, ή αλλιώς Κυπαρισσία, Μελάμφυλλος, Δόρυσσα, Άνθεμις. Ένα νησί με πολλά ονόματα, μεγάλη ιστορία, γενέτειρα μεγάλων προσωπικοτήτων, αγαπημένο νησί της Θεάς Ήρας και ευλογημένος τόπος για κάθε λογής καλλιέργεια, εξού και η φράση «και ορνίθων φέρει γάλα». Ο επταστάδιος πορθμός των αρχαίων τη συνδέει με τη Μικρά Ασία. Η γεωγραφική της θέση στους θαλάσσιους δρόμους του αρχιπελάγους έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ναυτιλίας και του εμπορίου. Η πολιτιστική της ανάπτυξη είναι τεράστια σε τομείς όπως η αρχιτεκτονική, η γλυπτική και η ζωγραφική. Έργα που αξίζει να σημειωθούν είναι ο ναός της Θεάς Ήρας, το Ευπαλίνειο Όρυγμα, το εν θαλάσση χώμα. Αν για κάτι έχει να υπερηφανεύεται η Σάμος, είναι γιατί είναι η γενέτειρα του μεγάλου μαθηματικού, φιλοσόφου και μουσικού Πυθαγόρα, γνωστού σε όλον τον κόσμο για το Πυθαγόρειο Θεώρημα και ιδρυτή της Πυθαγόρειας σχολής.

Η ναυπηγική τέχνη είναι ένας ακόμη τομέας στον οποίο διαπρέπουν οι Σαμιώτες με κύριο δείγμα ενός νέου τύπου πλοίου με τα 50 κουπιά, την Σάμαινα. Η μεγαλύτερη ακμή σε όλους τους παραπάνω τομείς συμβαίνει κατά τα χρόνια της διακυβέρνησης του τυράννου Πολυκράτη. Η Σάμος στο πέρασμα των αιώνων τέθηκε κάτω από την κυριαρχία των Μακεδόνων κατά την ελληνιστική περίοδο και στην συνέχεια υπήρξε μέρος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Κατά την ρωμαϊκή περίοδο γνώρισε πολλές καταστροφές από φυσικά αίτια αλλά και πειρατικές επιθέσεις. Η παρακμή συνεχίζεται κατά την Φραγκοκρατία και σχεδόν ερημώνεται, ευνοώντας εισβολή και αποίκηση των Τούρκων το 1550. Κατά την τουρκοκρατία όμως δίνονται προνόμια στους χριστιανούς και η Σάμος ουσιαστικά αυτόνομη κατοικείται και πάλι και αναδιοργανώνεται.

1.2 Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ

Το όνομα Σάμος προέρχεται από την Σάμη της Κεφαλληνίας από την οποία

λέγεται ότι προέρχονταν ο πρώτος οικιστής του νησιού ο Αγκαίος ο οποίος είχε πάρει μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία ή από την Σάμον την κόρη του Αγκαίου. Άλλοι μελετητές αποδίδουν την ονομασία στην ιωνική διάλεκτο "σαμά" η οποία σημαίνει ύψος, εξαιτίας των ψηλών βουνών του νησιού. Σύμφωνα με μύθο το όνομα προήλθε από τον Σάο, γιό του Ερμή και της Ρήνης. Ονομάζονταν κατά πολλούς στην αρχαιότητα και Παρθενία, από τον ποταμό Παρθένο στον οποίον σύμφωνα με την μυθολογία λούζονταν η θεά Ήρα, Κυπαρισσία πιθανόν από τα πολλά κυπαρίσσια που ακόμα και σήμερα υπάρχουν στην δυτική πλευρά του νησιού, Στεφάνη, ίσως από το σχήμα που έχει το νησί. Επίσης ονομάζονταν και Μελάμφυλλος, Δρυούσα από τις πολλές δρυς-βελανιδιές, που σκεπάζανε τα βουνά της, Δόρυσσα, Άνθεμις (ίσως για τα πολλά λουλούδια του νησιού), Φυλλάς (από τα πολλά φυλλοβόλα δέντρα). Η πλούσια βλάστηση έχει σχέση με τα πολλά ονόματα του νησιού.

1.3 ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

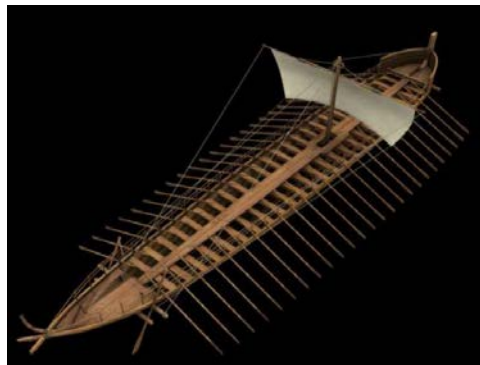
Ίχνη της πρώτης αποίκησης της Σάμου εντοπίζονται στο λόφο του Κάστρου στο Πυθαγόρειο. Η αλήθεια για την αρχή ζωής στο νησί λόγω των μύθων και των θρύλων φέρνουν σε αδιέξοδο και τους πιο επίδοξους μελετητές. Οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι Σαίοι τους οποίους ακολούθησαν οι Πελασγοί. Ανασκαφές αποδεικνύουν την ύπαρξη οικισμού νεολιθικής εποχής γύρω στα (6000-2800 π.χ). Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη φορείς του Κυκλαδίτικου Πολιτισμού αποτέλεσαν οι Λέλεγες και οι Κάρες, οι οποίοι κάνουν εμφανή την παρουσία τους στην Ικαρία, Λήμνο και Τροία. Οι πρώτοι Μυκηναίοι αποικιστές φτάνουν γύρω στα 1360 π.χ με τον βασιλιά Αγκαίο μετά από παρότρυνση του θεού Απόλλωνα. Πάντως οι περισσότεροι υποστηρίζουν ότι οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι Νηιάδες, Ναίαδες, ή Μινυάδες μυθικά τέρατα τα οποία προκαλούσαν σεισμούς και γεωλογικές ανακατατάξεις και μάλιστα σύμφωνα με μαρτυρία του Ηρακλείδη του Ποντικού τα κόκκαλα τους ήταν διάσπαρτα σε όλο το νησί.

1.4 Ο ΤΥΡΑΝΝΟΣ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ

Στην αρχαιότητα η πιο μεγάλη ακμή, της Σάμου χρονολογείται τον 6^ο π.χ. αιώνα υπό την διακυβέρνηση του τύραννου Πολυκράτη. Η ναυτιλία και το εμπόριο

είναι σε μεγάλη ανάπτυξη. Τα σαμιώτικα πλοία πλέουν σε Ανατολή και Δύση φέρνοντας στο νησί οικονομική ευμάρεια και πολιτιστική ανάπτυξη. Ο μαθηματικός και φιλόσοφος Πυθαγόρας, οι αρχιτέκτονες του Ηραίου και πρωτοπόροι της γλυπτικής τέχνης Ροίκος και Θεόδωρος είναι οι πιο γνωστοί.

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο η Σάμος αναδείχθηκε "ποίων πασέων πρώτη, Ελληνίδων και βαρβάρων". Ο Πολυκράτης με την βοήθεια των δύο αδερφών του κατάφερε να γίνει τύραννος και αργότερα εξόντωσε τα αδέρφια του. Κατάφερε να οργανώσει ισχυρό ναυτικό με το οποίο κυριάρχησε στο Αιγαίο και κατέλαβε μεγάλο μέρος της Μικράς Ασίας. Στα ναυπηγεία του νησιού κατασκευάστηκε ο νέος τύπος πλοίου με τα 50 κουπιά, η περίφημη Σάμαινα.

Εικόνα: 1 Αρχαίο καράβι της Σάμου η περίφημη Σάμαινα

Πηγή: [www. Isamos. Gr /diiris-samaina](http://www.Isamos.Gr/diiris-samaina)

Μετά την ήττα του Κροίσου από τον βασιλέα των Περσών, απειλήθηκε και η Σάμος. Όμως ο Πολυκράτης κατάφερε να αποκρούσει την επίθεση και στην συνέχεια συγκέντρωσε τις μητέρες των πεσόντων και διέταξε τους πλουσίους να τις συντηρούν δωρεάν, από εκεί και η αρχαία παροιμία "Πολυκράτης μητέρας νέμει". Με έξυπνες στρατηγικές, επεκτάσεις και νίκες το νησί άκμασε και τεχνικά έργα μοναδικά άρχισαν να κατασκευάζονται.

1.5 Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΗΡΑΣ

Τα αγάλματα που κοσμούσαν την αρχαία πόλη της Σάμου, την Ιερά Οδό και το Ηραίο, τον ναό της θεάς Ήρας, ήταν φτιαγμένα από μεγάλους καλλιτέχνες, όπως

ο Ροίκος, ο Θεόδωρος, ο Γενέλεος, ο Μνήσαρχος, ο Σμίλις και πολλοί άλλοι. Το Ηραϊόν, όπως αναφέρει ο Στράβων, ήταν γεμάτο γλυπτικά και ζωγραφικά έργα και έμοιαζε με πινακοθήκη. Ο ναός της Ήρας βρίσκεται στο χωριό Ηραϊόν από όπου και το όνομα του, δεν ολοκληρώθηκε ποτέ η οικοδόμησή του. Είχε κτιστεί και αναστηλωθεί πολλές φορές αλλά λόγω του εδάφους, το οποίο ήταν σαθρό, ο ναός κατέρρευε συνεχώς. Η κατασκευή του Ναού ήταν απλή, από πλίνθους με πέτρινη θεμελίωση και κατασκευασμένη από ξύλινα δοκάρια που στήριζαν την επίσης ξύλινη οροφή. Ο πρώτος μνημειώδης ναός κτίστηκε γύρω στο 570 έως 560 π.Χ., από τον περίφημο Αρχιτέκτονα Ροίκο, Σάμιο στην καταγωγή που σύμφωνα με την παράδοση εφεύρε έναν ειδικό τόρνο για να επεξεργαστεί τους τεράστιους κίονες του ναού. Αυτός ο ναός κατέρρευσε, πιθανόν από πυρκαγιά και ξανακτίστηκε από τον γιο του Ροίκο. Ακολούθησαν και άλλες προσπάθειες ,επτά τον αριθμό, για την ολοκλήρωση του Ναού, με τελικό αποτέλεσμα ο τελευταίος Ναός να μην αποπερατωθεί ποτέ.

Εικόνα: 2 Ο Ναός της Θεάς Ήρας.

Πηγή :www.greekhotel.com/n-aegean/samos/ireon/sightseeing/home-gr.htm.

1.6 ΤΟ ΕΥΠΑΛΙΝΕΙΟ ΟΡΥΓΜΑ

Ένα από τα έργα που ο Ηρόδοτος ονομάζει "μέγιστα απάντων των Ελλήνων εξειργασμένα", το Ευπαλίνειο Όρυγμα αποτελεί το αποκορύφωμα της τεχνικής δημιουργίας της αρχαίας Σάμου και ένα από τα μεγαλύτερα έργα όλης της αρχαιότητας. Πρόκειται για το αρχαίο υδραγωγείο της πόλης το οποίο βρίσκεται μέσα στο βουνό της Παναγίας της Σπηλιανής και κατασκευάστηκε το 550 π.χ από τον Ευπαλίνη, διάσημο υδραυλικό από τα αρχαία Μέγαρα. Το έργο αποτελούνταν από μία σήραγγα μήκους 853 μ. και ύψος και πλάτος άνετο για την διέλευση ενός ατόμου σε βάθος 80 μ. κάτω από την επιφάνεια του εδάφους.

Μεγάλοι σωλήνες από πηλό μετέφεραν νερό ενώ κάτω από την σήραγγα υπήρχε και ένας υπόγειος διάδρομος. Ο ιστορικός Ηρόδοτος αποκαλεί όλο το έργο "αμφίστομον όρυγμα". Η τυχαία ανακάλυψη του έργου αυτού ήρθε στο φώς το 1881 από τον ηγούμενο της Μονής Αγίας Τριάδας Κύριλλο.

Εικόνα:3 Το Ευπαλίνειο Όρυγμα

Πηγή: <http://www.greece.org/hec01/www/orgs/samians/samoshistorygr.htm>

1.7 Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Στα Ελληνιστικά χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου, το νησί γίνεται ημιαυτόνομο και ήδη τίθεται κάτω από την κυριαρχία των Μακεδόνων. Στην συνέχεια η Σάμος όπως και οι άλλες Ελληνικές πόλεις της Ασίας αποτελούν μέρος της "Επαρχίας Ασίας" της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Κατά τα τέλη του Μιθριδατικού πολέμου το νησί ταλαιπωρείται από πειρατές. Με την κοσμοϊστορική ρήξη του Αντώνιου και του Οκταβιανού το νησί φιλοξενεί τους στόλους και αποτελεί ερωτικό καταφύγιο του Αντώνιου και της Κλεοπάτρας γύρω στα 40 π.χ.

1.8 ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ Ο ΣΑΜΙΟΣ (585 - 500 π.Χ.)

Ο τόπος που γεννήθηκε ο Πυθαγόρας είναι η Σάμος, αλλά έζησε και έδρασε στον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας. Το όνομα Πυθαγόρας του το έδωσαν οι γονείς του προς τιμήν της Πυθίας που προφήτευσε την γέννηση του. Ο Πυθαγόρας είναι ένας από τους μεγαλύτερους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και ιδρυτής της Πυθαγόρειας σχολής, συγκαταλέγεται στους λαμπρότερους επιστήμονες και φιλοσόφους ανά τους αιώνες. Αποτέλεσε μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα με μυστικιστικές τάσεις διδασκαλίας και επαναστατικές μεθόδους έρευνας.

Αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μαθηματικούς και γεωμέτρους στην ιστορία με μεγαλύτερο επίτευγμα του την ανακάλυψη του θεωρήματος που διεθνώς αναγνωρίζεται και τιμητικά φέρει το όνομά του, το «Πυθαγόρειο Θεώρημα».

Εικόνα :4 Πυθαγόρας ο Σάμιος

Πηγή: <http://www.greece.org/hec01/www/orgs/samians/samoshistorygr.htm>

1.9 ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Σε όλη την περίοδο της κυριαρχίας από Ρωμαίους το νησί γνώρισε μεγάλες καταστροφές τόσο από σεισμούς αλλά και από επιθέσεις πειρατών. Γύρω στον 5^ο αιώνα καταστρέφεται από την επέλαση των Γερμανικών Φυλών.

Η παρακμή του νησιού συνεχίζεται την περίοδο της Φραγκοκρατίας (1207-1479). Οι κάτοικοι στο νησί είναι πλέον ελάχιστοι, οι οποίοι το εγκαταλείπουν και καταφεύγουν στην Χίο. Το χρονικό διάστημα μεταξύ 1476 και 1562 αποτελεί διάστημα ερήμωσης. Έτσι οι Τούρκοι εισβάλουν στο έρημο πλέον νησί το οποίο αποικούν το 1550.

1.10 ΗΓΕΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Με την παραχώρηση προνομίων στους χριστιανούς που θα εγκατασταθούν στο νησί, η Σάμος αναδιοργανώνεται. Το νησί ήταν ουσιαστικά αυτόνομο τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέχρι τον 18^ο αιώνα όπου δύο φατρίες διεκδικούν την ηγεσία, οι Καλικάντζαροι και οι Καρμανιόλοι (www.greece.org/hec01/www/orgs/samians/samoshistorygr.ht).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 2

2.1 ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Εικόνα: 5 Ο Θυρεός Ηγεμονίας Σάμου

Πηγή: Ιστορικό αρχείο Σάμου.

Η ηγεμονία της Σάμου στο χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν δημιούργημα της πολιτικής των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων Γαλλίας, Ρωσίας και Αγγλίας, ώστε η Σάμος να αναγνωριστεί ως αυτόνομη ηγεμονία υπό την κυριαρχία της Υψηλής Πύλης καταβάλλοντας σ' αυτήν ετήσιο φόρο υποτέλειας, με αποτέλεσμα να παραχωρήσει προνόμια στους κατοίκους για να γίνει αποδεκτό το νέο καθεστώς.

Η Σάμος ως αυτόνομο κρατίδιο υποτελές στο σουλτάνο αναγνωριζόταν ήδη από το πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1832 ως αυτόνομη περιοχή. Ο Ηγεμόνας διοριζόταν από τον σουλτάνο, ήταν χριστιανός, κάτοχος της ελληνικής γλώσσας, ανώτερος αξιωματούχος της Υψηλής Πύλης και έφερε τον τίτλο του πρίγκιπα. Την εσωτερική αυτοδιοίκηση του νησιού την αποτελούσαν ο πρίγκιπας μαζί με μια τετραμελή τοπική κυβέρνηση, ονομαζόμενη Βουλή, η οποία εκλεγόταν από την Γενική Συνέλευση των πληρεξουσίων κάθε χωριού ή κωμόπολης.

Η κυβέρνηση είχε το ρόλο της νομοθετικής εξουσίας και συνεδρίαζε κάθε χρόνο τουλάχιστον για ένα μήνα. Ο τρόπος διοίκησης της Ηγεμονίας Σάμου καθορίστηκε από τον Οργανικό Χάρτη του 1832 και τον Αναλυτικό Χάρτη του 1850. Το καθεστώς της Ηγεμονίας κράτησε έως το 1912. Η Σάμος ως αυτόνομο κρατίδιο είχε δική της κυβέρνηση, σημαία και νομοθετικό σώμα, οικονομικό,

φορολογικό, δικαστικό και εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ ταυτόχρονα οργανώθηκαν όλες οι υπηρεσίες που απαιτεί ένα αυτόνομο κράτος. Στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα η Σάμος παρουσιάζει εξαιρετική οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη. Αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό το εμπόριο, η ναυτιλία, η βιομηχανία, ιδιαίτερα στους τομείς της καπνοβιομηχανίας, της οινοποιίας και της βυρσοδεψίας.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα βρέθηκαν στην κορυφή της πολιτικής εξουσίας για 25 συναπτά έτη οι προυχοντικές οικογένειες του Καρλοβάσου έχοντας σημαντικό ρόλο στις επιλογές του ημιαυτόνομου κρατιδίου. Η πρώτη σημαντική εξέλιξη που διαδραματίζεται την εποχή που η Σάμος είναι υπό το ηγεμονικό καθεστώς οφειλόταν στη δημιουργία νέων ισορροπιών. Μετά την καθοριστική επανάσταση των Σαμιωτών στα 1849 ενάντια του βογοριδικού καθεστώτος, η εξέλιξη αυτή αποτυπώθηκε στα άρθρα του Αναλυτικού Χάρτη του 1850.

Προς μεγάλη απογοήτευση της άρχουσας τάξης των Σαμίων, εξαιτίας όσων είχαν αποτυπωθεί στα άρθρα του Αναλυτικού Χάρτη, θεωρούσαν ότι πλήττονταν τα συμφέροντα τους ως προς τα προνόμια που είχαν για εξουσία ανάμεσα στον Ηγεμόνα και των ιδίων. Η λύση ωστόσο στο πρόβλημα δόθηκε μέσω του Αναλυτικού Χάρτη, ένα ζήτημα που δημιουργούσε διαρκείς αναστατώσεις και αντιπαραθέσεις τα προγενέστερα χρόνια, με τρόπο επεξηγηματικό και σύμφωνο με τις συνθήκες που επικρατούσαν τότε στην Ευρώπη. Δηλαδή το διαχωρισμό των τριών εξουσιών νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής, ο οποίος φανέρωνε εκτός των άλλων και το πνεύμα του Τανζιμάτ,¹ μια σειρά από μεταρρυθμίσεις με στόχο την αναδιοργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Κατόπιν τούτου η οικονομική άνθηση του νησιού κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και οι συνεχιζόμενες κοινωνικές διαφοροποιήσεις είχαν σαν αποτέλεσμα τον πολλαπλασιασμό της δύναμης των τοπικών παραγόντων ώστε οι Ηγεμόνες να συμφωνήσουν σε κάποιες πρακτικές. Οι πρακτικές αυτές συνιστούσαν εκ μέρους των τοπικών παραγόντων να κάνουν χρήση στο μέγιστο βαθμό των άρθρων του Αναλυτικού Χάρτη. Ένα από τα άρθρα ήταν η περίπτωση της τοποθέτησης των δημοσίων υπαλλήλων. Ενώ ο Χάρτης το όριζε με σαφήνεια ότι ήταν δικαίωμα του Ηγεμόνα, αυτό στην πραγματικότητα πέρασε στα χέρια των βουλευτών (Μέλιος, 1998).

¹Ο όρος Τανζιμάτ περιγράφει μια σειρά από μεταρρυθμίσεις με στόχο την αναδιοργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε επίπεδο διοίκησης, οικονομίας και σχέσεών της με τους υπηκόους της. Τοποθετείται χρονικά στο διάστημα 1839-1876. Η λέξη Τανζιμάτ, στην οθωμανική διάλεκτο σημαίνει αναδιοργάνωση, ενώ για τους δυτικούς ερμηνεύτηκε ως εκσυγχρονισμός.

2.2 ΟΙ ΗΓΕΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΣΑΜΙΑΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Η πολιτική της Σάμου αλλάζει από την εισαγωγή νέων στοιχείων του Αναλυτικού Χάρτη του 1850, όπως το εκλογικό σύστημα, ο καθορισμός του αριθμού των μελών που θα απαρτίζουν τους πληρεξουσίους της Γενικής Συνέλευσης, καθώς και την διαδικασία εκλογής των βουλευτών. Στη Γενική Συνέλευση λάμβαναν μέρος αποκλειστικά Σαμιώτες υπήκοοι, οι οποίοι αποτελούσαν το νομοθετικό σώμα. Αρμόδιοι για την εφαρμογή των αποφάσεων ήταν η εκτελεστική εξουσία η οποία συνίστατο από τον Ηγεμόνα και τους βουλευτές. Ο Ηγεμόνας δεν είχε το δικαίωμα να εμποδίσει την εκτέλεση καμιάς απόφασης εκτός αυτών που είχαν σχέση με την υπηκοότητα των Σαμίων στη Πύλη ή ξεπερνούσαν τα καθήκοντα της Συνέλευσης, όπως είχαν διατυπωθεί στον Αναλυτικό Χάρτη.

Ο τρόπος και η διαδικασία εκλογής των ατόμων που είχαν την πλήρη εξουσία ήταν κατά κύριο λόγο έμμεσος. Οι πληρεξούσιοι για τρία συνεχή έτη εκλέγονταν από τους εκλέκτορες, οι οποίοι με τη σειρά τους εκλέγονταν από τους άνδρες του εκλογικού σώματος. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή στο εκλογικό σώμα ήταν η συμπλήρωση των οικονομικών, ηλικιακών και κοινωνικών αξιώσεων. Η καθιέρωση αυτού του τύπου των εκλογών έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την δημιουργία των φατριών. Οι ηγετικές ομάδες προκειμένου να εδραιώσουν τη θέση τους δημιουργούν ένα πελατειακό καθεστώς με τους ψηφοφόρους τους, υποσχόμενοι ανταλλάγματα (π.χ. διορισμούς σε δημόσιες θέσεις, φοροελαφρύνσεις, λήψη δανείων με ευνοϊκούς ορους κ.τ.λ.). Αρχικά οι σαμιακές φατρίες είχαν τοπικό χαρακτήρα, δηλαδή εκπροσωπούσαν την περιφέρεια από την οποία καταγόταν (είναι γνωστό ότι επί Ηγεμονίας η Σάμος ήταν χωρισμένη σε τέσσερα τμήματα : του Βαθιού, της Χώρας, του Καρλοβάσου και του Μαραθοκάμπου). Οι φατρίες όμως συνεργαζόταν στο χώρο της Γενικής Συνέλευσης προκειμένου να υπάρχει η απαιτούμενη πλειοψηφία για να μπορούν να στηριχτούν οι ληφθείσες αποφάσεις. Οι ενέργειες αυτές οδηγούν στο αποτέλεσμα ώστε και μετά τις εκλογές αλλά και μέσα

στον χώρο της συνέλευσης οι συναλλαγές να μην σταματούν, προκειμένου οι υποψήφιοι να μπορούν να μετακινηθούν από τη μια μερίδα στην άλλη.

Από το 1870 και μετά υπάρχει μια ανθεκτικότητα στο χρόνο όσον αφορά τις συμμαχίες μεταξύ των φατριών. Ο τοπικός τους χαρακτήρας υποχωρεί, καθώς το σύμπλεγμα των σχέσεων που τις στηρίζει απλώνεται και προς τα άλλα τμήματα του νησιού. Η εξέλιξη αυτή των φατριών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα Καρλοβάσια. Όπως ήδη έχει αναφερθεί πρωτύτερα, οι προυχοντικές οικογένειες του Καρλοβάσου ήταν αυτές που επικράτησαν και κυβέρνησαν σχεδόν τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, έχοντας το προνόμιο του μονοπωλίου στη Σάμο, με αδύναμη έως και ανύπαρκτη αντιπολίτευση τις περισσότερες φορές. Στα τελευταία 12 χρόνια της Ηγεμονίας, (1900-1912), η καρλοβασίτικη φατρία έχει εξέχοντα ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου, παρόλο που το χρονικό αυτό διάστημα έχει χάσει την αποκλειστικότητα της νομής της εξουσίας και εναλλάσσεται στην κυβέρνηση με το αντίπαλο κόμμα του βαθιού, το λεγόμενο Σοφουλικό. Οι σαμιώτες συγγραφείς εκείνης της εποχής γράφουν ότι δεν πρέπει στα τέλη του 19^{ου} αιώνα να μιλάμε πλέον για φατρίες αλλά για κόμματα με πανσαμιακή απήχηση. Τα κριτήρια εκλογής δεν είναι μόνο τοπικά, γεγονός που αποτυπώνεται χωρίς καμιά αμφιβολία στην ίδια τη συγκρότηση των κομμάτων. Το γεγονός που το αποδεικνύει είναι ότι η πρώην καρλοβασίτικη φατρία έχει αρχηγό της έναν Βαθιώτη πολιτικό, τον Μ. Νικολαΐδη, ενώ υπαρχηγός του κόμματος της ανατολικής Σάμου είναι ο πληρεξούσιος του Παλαιού Καρλοβάσου, Εμμανουήλ Χατζηδάκης (Καββαδία-Βοϊκλή, 2007).

2.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΦΑΤΡΙΩΝ ΣΕ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η Σάμος γνωρίζει εκτεταμένη ανάπτυξη η οποία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ολοκληρωτική καταστροφή που υπέστησαν οι ευρωπαϊκές αμπελοκαλλιέργειες και κυρίως οι γαλλικές από την νόσο της φυλλοξήρας. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια την στροφή των αγροτών στην καλλιέργεια της αμπέλου. Λέγεται ότι πάνω από τον μισό σαμιώτικο πληθυσμό ασχολείτο με τον ίδιο οικονομικό τομέα, την καλλιέργεια του αμπελιού, με κοινούς στόχους και συμφέροντα. Η εμπορευματοποίηση της αγροτικής παραγωγής του νησιού και οι εξαγωγές με πρώτο προϊόν τη σταφίδα και στη συνέχεια το κρασί, θα

συμβάλλουν στην εξέλιξη των φατριών σε κόμματα αλλά θα παίξουν και ιδιαίτερο ρόλο στην οικονομική ζωή του νησιού. Οι αγρότες προσπαθούσαν σε έναν κοινό αγώνα να πάνε καλά οι καλλιέργειες αλλά και παράλληλα να υπάρξει αγοραστικό ενδιαφέρον με απώτερο σκοπό τα προϊόντα τους να έχουν όσο γίνεται υψηλές τιμές. Αυτό βέβαια δεν εξασφάλιζε και την καλύτερη σχέση ανάμεσα στους παραγωγούς και τους εμπόρους. Με αφορμή τον καθορισμό των τιμών υπήρχε μεγάλος ανταγωνισμός ανάμεσα στα δυο μέρη με τους εμπόρους να είναι οι πιο ωφελημένοι.

Οι οικονομικές συναλλαγές δημιουργούν μια σχέση εξάρτησης μεταξύ των εμπόρων και των καλλιεργητών, καθώς η ζήτηση των προϊόντων από το εξωτερικό αυξάνεται ολοένα και περισσότερο. Η αυξανόμενη ζήτηση ενεργοποίησε το ενδιαφέρον των αγροτών για μεγαλύτερη παραγωγή με το να φυτεύουν συνεχώς κλήματα αναζητώντας νέα καλλιεργήσιμη γη. Από την άλλη πλευρά οι έμποροι για να αυξήσουν τα κέρδη τους χρηματοδοτούν με άνεση της επενδύσεις των αγροτών, αφού ήταν και προς δικό τους όφελος. Οι αγρότες με την επέκταση των καλλιεργειών μπαίνουν στη διαδικασία να λάβουν δάνεια για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Το αποτέλεσμα όλης αυτής της σειράς ενεργειών δημιουργεί έναν διαρκή και επαναλαμβανόμενο παραγωγικό κύκλο. Σε αυτόν τον κύκλο συμμετέχουν και άλλοι τομείς εμπορίου οι οποίοι ζούν από αυτόν, όπως μεσίτες, τελώνες, ζυγιστές, διάφοροι βιοτέχνες π.χ. βαρελοποιοί και άλλοι.

Οι πολιτικοί τείνουν να χρησιμοποιούν το κύκλωμα αυτών των οικονομικών σχέσεων, έτσι όπως έχει δημιουργηθεί, για να εξυπηρετήσουν τους πολιτικούς τους στόχους. Πρωταρχική επιδίωξη ήταν άντληση ψήφων από μέρους της φατριάς που το ελέγχει, της φατριάς των οινεμπόρων. Όσο καιρό τα προϊόντα του αμπελιού βρίσκονται στην κορυφή της οικονομικής ανάπτυξης, επί κεφαλής στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας βρίσκονται οι οινέμποροι. Και για να αναφερθούμε στις φατρίες, το καρλοβασίτικο κόμμα είναι αυτό που εκπροσώπησε με τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντά τους.

Από το 1870 έως το 1900 αναδείχθηκαν πολιτικοί εκπρόσωποι από τις πλέον εξέχουσες καρλοβασίτικες οικογένειες εκ των οποίων παραθέτω τις πιο σημαντικές:

- Από το Νέο Καρλόβασι, Ιωάννης Γ. Χατζηγιάννης κτηματίας (1831-1913) Κ. Νικολάου και τα παιδιά του Γεώργιος και Νικόλαος.

- Από το Μεσαίο Καρλόβασι, η οικογένεια Μανταφούνη στην οποία ο Αριστοτέλης Γ. Μανταφούνης διορίστηκε ως γεωπόνος και Επόπτης Γεωργίας και Δασών, όταν επέστρεψε στη Σάμο.
- Από το Παλαιό Καρλόβασι, Ανδρέας Β. Μελάς κτηματίας, Δημήτριος Παπανδρέου, έμπορος.

Αυτές είναι μερικές από τις σημαντικότερες οικογένειες που σηματοδότησαν το πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι της νήσου (Καββαδία-Βοϊκλή, 2007).

2.4 Η ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σημαδιακό γεγονός για την πορεία της Σάμου και τη νεότερη ιστορία της, υπήρξε η επανάσταση το Σεπτέμβριο του 1912 υπό την ηγεσία του Θεμιστοκλή Σοφούλη και η κήρυξη της ένωσης με την Ελλάδα στις 11 Νοέμβριου 1912. Το καθοριστικό αυτό γεγονός τα τελευταία 50 χρόνια εντάχτηκε στο τυπικό των τοπικών εθνικών τελετουργιών και στην εθνική αφήγηση. Η ένωση της Σάμου με την Ελλάδα καταργεί το αυτόνομο καθεστώς της Ηγεμονίας. Το νησί δεν αποτελεί πλέον ιδιότυπο κρατίδιο, υποτελές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά εντάσσεται στο Ελληνικό κράτος ως επαρχία του. Τα σύνορα μεταξύ των δυο γειτονικών ανεξάρτητων κρατών αλλάζουν, με το ελληνικό κράτος να αυξάνει το έδαφος του εις βάρος του Οθωμανικού. Επίσης, ενισχύεται το εθνικό κράτος και ξεκινά η διάλυση μιας πολυεθνικής αυτοκρατορίας η οποία περιελάμβανε και Έλληνες ομογενείς στον πληθυσμό της.

Ένωση δεν σήμαινε αυτόματη αποδοχή και ενσωμάτωση της Σάμου στο ελληνικό κράτος και αυτό το γνώριζαν τόσο η σαμιακή επαναστατική «εθνοσυνέλευση» όσο και η ελληνική κυβέρνηση. Ήταν απαραίτητη η κατάληψη του νησιού από ελληνικές δυνάμεις και η σταδιακή προσαρμογή στις δομές και στη νομιμότητα του ελληνικού κράτους. Το πρώτο μπορούσε να γίνει σύντομα και πραγματοποιήθηκε με την άφιξη μιας μοίρας του ελληνικού στόλου και με προκήρυξη – διαταγή του αρχηγού του στόλου Παύλου Κουντουριώτη και στη συνέχεια του αντιπροσώπου του Γκίνη. Για το δεύτερο απαιτούνταν χρόνος.

Η ολοκλήρωση της διαδικασίας ενσωμάτωσης της Σάμου στην Ελλάδα, δηλαδή η πραγματική ένωση, πολιτική, κοινωνική, οικονομική, χρειάστηκε αρκετό

χρονικό διάστημα για να πραγματοποιηθεί. Σε αντίθεση με τη Σάμο στα άλλα νησιά του ανατολικού Αιγαίου γινόταν λόγος για απελευθέρωση εφόσον τελούσαν υπό οθωμανική διοίκηση και όχι για ένωση. Στη Χίο και τη Λέσβο, την επομένη της κατάληψής τους, διορίστηκαν και εγκαταστάθηκαν Γενικές Διοικήσεις από την ελληνική κυβέρνηση βάση του νόμου ΔΡΛΔ (Λάνδρος, 2014).

2.5 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ι. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Στόχος της Προσωρινής Κυβέρνησης ήταν να οικοδομήσει μηχανισμούς αφομοίωσης προς τη «μια και αδιαίρετη ελληνική παρτίδα». Στη Σάμο υπήρχε ήδη διοίκηση και νομοθεσία που σε πάρα πολλά σημεία προσομοίαζε στην ελληνική ή ήταν ίδια με αυτή. Τα πλεονεκτήματα κατά την ενσωμάτωση της Σάμου με την Ελλάδα θα μπορούσαν να διακριθούν σε πολλούς τομείς όπως : πολιτικούς, στρατιωτικούς, κοινωνικούς, εθνικούς και οικονομικούς.

Στη συνέχεια παρουσιάζω μερικούς από αυτούς:

- ❖ Η προσωρινή κυβέρνηση περιβάλλεται εκτός από το τοπικό, με το κύρος του εθνικού κράτους παίρνοντας τη θέση Γενικής Διοίκησης. Έτσι νομιμοποιούνται όλες οι μέχρι το Μάρτιο πράξεις της: διορισμοί, μεταθέσεις, απολύσεις υπαλλήλων, διατάγματα, εγκύκλιοι κ.τ.λ.
- ❖ Άμεση ίδρυση ταχυδρομικής υπηρεσίας και χρήση γραμματόσημων για την επικοινωνία με το εσωτερικό και εξωτερικό.
- ❖ Η ταχύτατη αναδιοργάνωση της στοιχειώδους κύριας εκπαίδευσης με διορισμό εκπαιδευτικών που διέθεταν τα κατάλληλα προσόντα .
- ❖ Η κατάργηση του ελληνικού προξενείου που λειτουργούσε στη Σάμο από τα τέλη του 1850, θεωρήθηκε αυτονόητη από την προσωρινή κυβέρνηση.
- ❖ Υπόσχεση της Προσωρινής Κυβέρνησης για ενίσχυση της αγροτικής ασφάλειας η οποία είχε παραμεληθεί στο παρελθόν, με την ίδρυση γεωργικών σωματίων και την αποστολή στη Σάμο του νομογεωπόνου Ευράκη.
- ❖ Υπαγωγή των νήσων Φούρνων και Ικαρίας σε μια διοικητική ενότητα της Σάμου.

- ❖ Συμμετοχή της Σάμου στους εθνικούς αγώνες. Η συμμετοχή αρχικά εκφράστηκε με αποστολή εθελοντών πολεμιστών, οι οποίοι στη συνέχεια εντάχθηκαν στον εθνικό στρατό.
- ❖ Μέτρα υπέρ της γεωργίας και προσπάθεια καταγραφής της παραγωγής ελαιολάδου.
- ❖ Τελωνειακή ένωση, καθώς επισημάνθηκε η ανάγκη να καταργηθούν οι δασμοί εξαγωγής προς την Ελλάδα, με σκοπό να γίνουν ανταγωνίσιμα τα σαμιώτικα προϊόντα, κυρίως το λάδι και το κρασί. Η απαλλαγή αυτή θεωρήθηκε αυτονόητη από τους εμπόρους, επειδή η Σάμος ήταν εσωτερικό του κράτους.

II. ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Μετά την ενσωμάτωση της Σάμου με την Ελλάδα, το νησί είχε να αντιμετωπίσει αρκετές δυσκολίες σε σχέση με το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο όπως επίσης και τις επικοινωνίες. Λόγω της αποκοπής του νησιού από τις πλησιέστερες αγορές της Μικράς Ασίας, χρειάστηκε αρκετό χρονικό διάστημα για να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα, τις νέες αποστάσεις και την αναζήτηση νέων αγορών.

- ❖ Ένα μεγάλο πρόβλημα είναι οι δασμοί σχετικά με την ενίσχυση ή μη της τοπικής οικονομίας, αλλά και του δημόσιου ταμείου.
- ❖ Ανατρέπονται οι μέχρι τότε καθιερωμένες πιστοποιήσεις των τελωνειακών αρχών που ήταν απαραίτητες για το εξαγωγικό εμπόριο.
- ❖ Η Προσωρινή Κυβέρνηση εκτέλεσε τον προϋπολογισμό εκείνον που είχε ψηφίσει η Γενική Συνέλευση της Ηγεμονίας για το 1911-1912 και 1912-1913.
- ❖ Στο τομέα της συγκοινωνίας δημιουργούνται επίσης προβλήματα, με τα ατμόπλοια και τα ιστιοφόρα να αναγκάζονται να προσαρμόσουν εκ νέου το νηολόγιό τους.
- ❖ Διακόπτεται η τηλεγραφική σύνδεση με τα κέντρα της Μικράς Ασίας, χωρίς να αντικατασταθεί ανάλογη από το ελληνικό κράτος, γεγονός που βλάπτει το εμπόριο και την τοπική βιομηχανία.
- ❖ Με καθυστέρηση η ελληνική κυβέρνηση εγκαθιστά στο Καρλόβασι σταθμό ασυρμάτου για στρατιωτικούς σκοπούς, ενώ η χρήση του από ιδιώτες

μπορούσε να γίνει μόνο σε επείγουσα ανάγκη. Η προσφορά όμως του σταθμού ήταν ανώφελη καθώς η τηλεγραφική γραμμή δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί λόγω έλλειψης μηχανημάτων.

- ❖ Παρουσιάζεται αδράνεια του ελληνικού κράτους σε θέματα που αφορούν την ασφάλεια της περιοχής. Για παράδειγμα απέσυρε από το νησί τη στρατιωτική φρουρά και ένα πολεμικό πλοίο που περιπολούσε στην περιοχή. Με σκοπό την αποκατάσταση της ασφάλειας του νησιού, ο Θ. Σοφούλης ζήτησε να σταλούν αξιωματικοί για να εκπαιδεύσουν ντόπιους και τον ανάλογο οπλισμό (Λάνδρος, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 3

3.1 ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα το τραπεζικό σύστημα αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις αναπτυσσόμενες χώρες ή τις χώρες της περιφέρειας στη Νότια-Ανατολική Ευρώπη. Αρχικά για την Σαμιακή οικονομία την περίοδο 1880-1930 υπάρχει μια έντονη δραστηριότητα στον τομέα της αγροτικής οικονομίας, την πληθυσμιακή επέκταση και την δομή των επαγγελματικών δραστηριοτήτων με μια ιδιαίτερη δυναμικότητα, όπως προκύπτει από τον βαθμό εγχρηματισμού τους³.

Στη συνέχεια για μεγάλο μέρος αυτής της περιόδου η Σάμος αποτελεί ιδιαίτερο πολιτειακό σχηματισμό με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και φέρει σημαντικές εμπορικές – οικονομικές σχέσεις με τον ευρύτερο περίγυρο της και τελευταίο αποτελεί ένα ξεχωριστό οικονομικό σημείο του γεωγραφικού χάρτου που αντανάκλα τον πολιτικό οικονομικό ανταγωνισμό των ευρωπαϊκών κεφαλαίων και ιδιαίτερα των γερμανικών, γαλλικών και αγγλικών.

3.2 ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Υπάρχουν δυο περίοδοι που σηματοδοτούν σημαντικά γεγονότα για την οικονομική ζωή της Σάμου. Χρονικά θα αναφερθούμε στην πρώτη περίοδο 1880 και μέχρι την ένωση με την Ελλάδα το 1913, ή οποία καλύπτει χρονικά τα τελευταία χρόνια της Σαμιακής Ηγεμονίας.

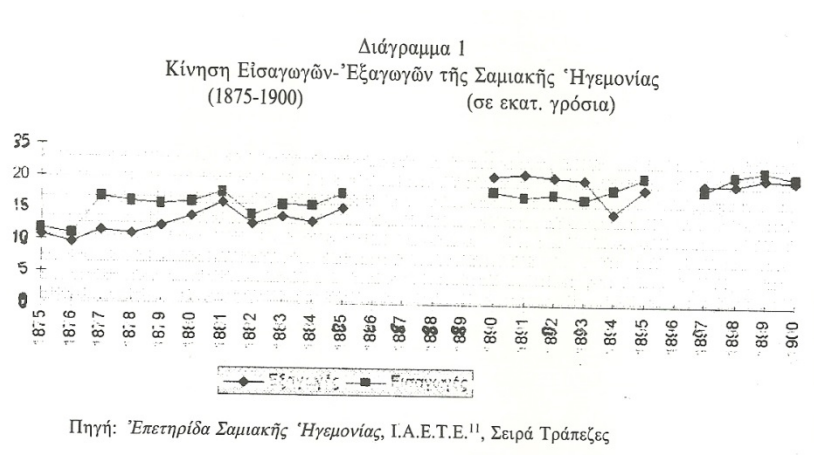
Η πρώτη περίοδος αναφέρει ότι η οικονομία της Σάμου με ισχυρότερο τον αγροτικό τομέα και έντονα στοιχεία εμπορικού και λιγότερο βιομηχανικού και ναυτιλιακού προσανατολισμού, χαρακτηρίζεται από τους έντονους πληθυσμιακούς ρυθμούς και τις εναλλασσόμενες φάσεις επέκτασης και ύφεσης της εξωτερικής ζήτησης για τα βασικά αγροτικά προϊόντα όπως το κρασί και ο καπνός.

³Χρησιμοποίηση του χρήματος στις οικονομικές συναλλαγές ,δηλαδή η ανταλλαγή αγαθών με χρήμα και όχι με άλλα αγαθά.

Πιο συγκεκριμένα ο μέσος ετήσιος ρυθμός πληθυσμιακής επέκτασης την περίοδο 1874-1898 ανερχόταν σε 22 %, με την τελευταία δεκαετία να βλέπει το ποσοστό να επιβραδύνεται. Έτσι την περίοδο 1894-1898 ο μέσος ετήσιος ρυθμός θα πέσει στο 18%. Μέσα στην ίδια περίπου περίοδο 1875-1898 το συνολικό εμπόριο (εξαγωγές & εισαγωγές) αυξάνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 34% και το ίδιο και οι εξαγωγές. Στο βαθμό που αυτός ο δείκτης απηχεί έμμεσα και τους ρυθμούς του ετήσιου ακαθάριστου τοπικού προϊόντος και με την υπόθεση ότι η μείωση της αξίας του τούρκικου νομίσματος είναι κατά μέσο όρο τον χρόνο μικρότερη του 10%, εμφανίζεται ανάγλυφα η δυναμικότητα της σαμιακής οικονομίας στην εξεταζόμενη περίοδο, όταν η οικονομική ανάπτυξη γίνεται ουσιαστικά δυνατότερη καθώς το συνολικό προϊόν αυξάνεται με ρυθμό ταχύτερο της πληθυσμιακής αύξησης, με συνέπεια να μιλάμε για οργανική ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, δηλαδή μια κατάσταση αντίθετη εκείνης της μαλθουσιανής παγίδας⁴.

Η εικόνα όμως τροποποιείται σ έναν ορισμένο βαθμό, εάν μελετήσουμε χωριστά την περίοδο των εξαγωγών. Συγκεκριμένα την περίοδο 1875-1885 ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής τους ανήλθε σε 4,4%, την περίοδο 1890-1895 ο δείκτης έπεσε κατά 1,5% ενώ την περίοδο 1897-1900 ο δείκτης ανήλθε κατά 1%.

Η ίδια εικόνα με συνολικά στοιχεία παρουσιάζεται στο διάγραμμα 1.

⁴ Η Μαλθουσιανή Παγίδα, που οφείλει το όνομά της στον καθηγητή της πολιτικής οικονομίας Τόμας Ρόμπερτ Μάλθους, είναι μια θεωρία που υπαινίσσεται ότι για το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας, το εισόδημα ήταν εν πολλοίς στάσιμο επειδή οι τεχνολογικές ανακαλύψεις και πρόοδοι συντέλεσαν μόνο στην αύξηση του πληθυσμού, παρά σε βελτιώσεις στο γενικό επίπεδο διαβίωσης. Είναι μόνο με την απαρχή της Βιομηχανικής επανάστασης γύρω στο 1800, που το εισόδημα ανά άτομο αυξάνεται δραματικά σε μερικές χώρες, και είναι αυτές που ξεφεύγουν από την παγίδα. Έχει αποδειχθεί θεωρητικά, εντούτοις, ότι η διαφυγή από την Μαλθουσιανή παγίδα μπορεί επίσης να δημιουργήσει σοβαρές πολιτικές ανακατατάξεις.

Η πρώτη φάση συνδέεται με την κυριαρχία της παραγωγής της σταφίδας και στη συνέχεια με την άνοδο της παραγωγής του κρασιού λόγω της ζήτησης από την γαλλική αγορά για μια ορισμένη περίοδο, ενώ η φάση της κάμψης με την σταφιδική κρίση και η τρίτη με την άνοδο του καπνού. Ιδιαίτερα στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστεί η σύνθεση των εισαγωγών και εξαγωγών. Οι εξαγωγές σε σημαντικό ποσοστό απαρτίζονται από ευγενή αγροτικά προϊόντα όπως σταφίδα και καπνό ή ευπαθή όπως το κρασί, ενώ οι εισαγωγές σε μεγάλο βαθμό από βιομηχανικά είδη και δημητριακά.

Κυρίαρχο ρόλο στην επέκταση του εξωτερικού εμπορίου παίζει η Αγγλία. Ειδικότερα στο τέλος της δεκαετίας του 1870 η Αγγλία εφοδιάζει τη σαμιακή οικονομία με βιομηχανικά είδη όπως υφάσματα και άλλα προϊόντα σε ποσοστό 80% αφήνοντας από το υπόλοιπο στη Γερμανία 15% και στη Γαλλία 5% όταν την ίδια στιγμή λόγω του γνωστού προβλήματος της φυλλοξήρας (αρρώστια των αμπελιών), η Γαλλία απορροφούσε το 75% των εξαγωγών της σαμιακής σταφίδας. Μέσα στις δυο επόμενες δεκαετίες η θέση της Αγγλίας κλονίζεται και αναδεικνύονται σοβαρές εμπορικές ανταγωνιστικές χώρες η Γερμανία και η Αυστρία. Οι αλλαγές αυτές θα επηρεάσουν και τη μορφή που θα πάρει ο τραπεζικός ανταγωνισμός στην ευρύτερη περιοχή.

Υπεύθυνη για την επιδείνωση της εισοδηματικής κατάστασης μεγάλων αγροτικών στρωμάτων όπως και των αστικών στρωμάτων, καθώς και τη χειροτέρευση των δημοσιονομικών της Σαμιακής Ηγεμονίας, θεωρείται η ιδιαιτερότητα των οικονομικών μεγεθών του εξωτερικού τομέα σε συνδυασμό με τις εναλλασσόμενες φάσεις επέκτασης και ύφεσης.

Επίσης από την μελέτη των ίδιων στατιστικών δεδομένων ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εμπορικές σχέσεις της Σαμιακής Ηγεμονίας με την Τουρκία. Σύμφωνα πάντα με τις προξενικές εκθέσεις στα μέσα της δεκαετίας του 1870 οι Τουρκικές εξαγωγές κυρίως δημητριακών προς τη Σάμο κάλυπταν το 52% των συνολικών εισαγωγών της Σαμιακής Ηγεμονίας, όταν οι εξαγωγές της τελευταίας στην Τουρκία ανερχόταν σε 21% των συνολικών εξαγωγών της. Η Σάμος θα βρεθεί στη δυσάρεστη θέση να εξαρτάται για την σίτιση των κατοίκων της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πρόκειται για μια κρίσιμη εξάρτηση της διατροφής η οποία αρχίζει να μειώνεται μέσα στις επόμενες δεκαετίες, καθώς οι επερχόμενες

οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις γίνονται δυσμενείς για την τελευταία. Μεγάλη οικονομική κρίση κλονίζει την Αυτοκρατορία των Οθωμανών κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ενώ στο βαλκανικό χώρο μεγάλα τμήματα της αποδεσμεύονται από την κεντρική της εξουσία η ανεξαρτητοποιούνται. Στην περίοδο αυτή η Σάμος αναδεικνύεται σε βιοτεχνικό εργαστήριο της ευρύτερης περιοχής, ακατέργαστα δέρματα και καπνά εισάγονται εδώ για να τύχουν βιομηχανικής επεξεργασίας και να εξαχθούν ως κατεργασμένα στις ίδιες περιοχές. Πρόκειται για ένα καινούργιο δίκτυο ανταγωνισμού νέων οικονομικών συμφερόντων όπως εκφράζονται από τα ανερχόμενα εθνικά Βαλκανικά κράτη.

Τα οικονομικά της Σαμιακής Ηγεμονίας, την περίοδο αυτή εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την συγκυρία του εξωτερικού εμπορίου, καθώς το μεγαλύτερο βάρος των συνολικών εσόδων, καλύπτεται από τους έμμεσους φόρους στους οποίους κυριαρχούν οι εισπράξεις από τα τελωνειακά δικαιώματα, σε αντίθεση με τους άμεσους φόρους που καλύπτουν πολύ μικρότερη αναλογία. Έτσι το οικονομικό έτος 1902-1903 οι έμμεσοι φόροι κάλυπταν το 40% των συνολικών εσόδων, έναντι 20% των άμεσων φόρων όπως προκύπτει από τη μελέτη των απολογιστικών στοιχείων, που περιλαμβάνονται στον σχετικό φάκελο του ιστορικού αρχείου της Ε.Τ.Ε. Λόγω της κατάστασης που επικρατεί με το εξωτερικό εμπόριο να εξασθενεί όλο και περισσότερο, τα κατώτερα στρώματα όπως οι γεωργοί πλήττονται, όχι μόνο άμεσα, αλλά και έμμεσα καθώς εξαιτίας των μειωμένων δημοσίων εισπράξεων περικόπτονται παραπέρα κρίσιμα κονδύλια όπως εκείνα για την υγεία, την παιδεία, τη γεωργία και την κοινωνική αρωγή, με αποτέλεσμα να καθιστά όλο και πιο επιτακτική την τραπεζική παρέμβαση.

3.3 ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Είναι προφανές γιατί η χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα ήταν μόνιμο αίτημα της σαμιακής αγροτικής τάξης αλλά και σε περαιτέρω τομείς, σε όλο το διάστημα από το 1875 και μέχρι το τέλος του αιώνα. Ιδιαίτερες, όμως πρωτοβουλίες και συγκεκριμένες προτάσεις εμφανίζονται σε περιόδους οικονομικής ύφεσης η διαφαινομένων προοπτικών ανάπτυξης.

Η πρώτη προσπάθεια εισαγωγής θα γίνει στις αρχές του 1875, όταν θα έχουμε μια επιπλέον εισροή του δυτικού κεφαλαίου στα εμπορικά κέντρα της

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η σαμιακή οικονομία επηρεάζεται από την μείωση του εμπορίου του κρασιού , ενώ ευοίωνες προοπτικές θα διανοίγονται για το εμπόριο της σταφίδας. Η ίδρυση αγροτικής τράπεζας που θα προβληθεί ιδιαίτερα από τον τοπικό τύπο, συμπίπτει με την εκδήλωση ενδιαφέροντος, την ίδια στιγμή από μεγάλη μερίδα των τοπικών εμπόρων για τη δημιουργία ενός ασφαλιστικού σχήματος που θα οδηγήσει το 1876 στην ίδρυση της Ασφαλιστικής Εταιρίας Σάμου, στις 31/1/1876 με έδρα το Βαθύ και υποκαταστήματα στο Καρλόβασι, Τηγάνι (σημερινό Πυθαγόρειο) ,Σμύρνη και Έφεσος.

Ο σκοπός της εταιρίας ήταν η εξασφάλιση παντός αντικειμένου αξίας κατά των κινδύνων της θαλάσσης ,ποταμών και λιμνών και δευτερεύων δε η χορήγηση δανείων είτε ναυτικών είτε προς εμπόρους. Το αρχικό της κεφάλαιο ανερχόταν σε 20.000, Οθωμανικές λίρες και με έκδοση μετοχών 2.000 των 10 λιρών η κάθε μια .Στο Διοικητικό Συμβούλιο την θέση του πρόεδρου κατείχε ο Δ. Τζακιρογλίδης και στα μέλη αναφέρεται το όνομα του Ηγεμόνα Φωτιάδη και άλλων. Το 1892 γίνεται αλλαγή του καταστατικού της εταιρίας με την διεύρυνση του μετοχικού της κεφαλαίου από 20.000 σε 60.000 Οθωμανικές λίρες και αύξηση των υπηρεσιών όπως ασφαλίσεις κατά πυρός των εμπορευμάτων και ακινήτων κειμένων εις λιμένα Βαθέως, Τηγανίου και Καρλοβάσου. Η οικονομική πορεία της Ασφαλιστικής Εταιρίας Σάμου το 1876-1910 είχε θετικά αποτελέσματα για τους μετόχους με καθαρά κέρδη όπως προκύπτει από τον ισολογισμό της όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα: 1

ΠΙΝΑΚΑΣ:1

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΣΑΜΟΥ

31/12/1876

ΕΤΟΣ	ΚΑΘ.ΚΕΡΔΗ	ΜΕΡΙΣΜΑ
1876	459,67 Λ	
1909	762,41 Λ	17,65 Λ

Πίνακας 1:Έργο της συγγραφέως.

Πηγή: www.samos.aegean.gr/actuar/aandrits/default

Η πολιτική της εταιρίας είναι να στηρίζει το εμπόριο και όχι τη ναυτιλία. Οι προτάσεις που εμφανίζονται αυτή την περίοδο στον τύπο, για την δημιουργία μιας τοπικής γεωργικής τράπεζας αποβλέπουν στη συνεισφορά των ιδίων τοπικών κεφαλαίων και αποκλείουν τη συνεργασία με το ξένο κεφάλαιο, το οποίο εντούτοις είναι παρόν εδώ με τις υπάρχουσες ξένες ασφαλιστικές εταιρίες. Εκδήλωση αυτού του πνεύματος είναι και η πρόταση του Σ. Ιωαννίδη που παρουσιάζεται το 1875 στην εφημερίδα Σάμος. Σύμφωνα με αυτή την πρόταση τα κεφάλαια πρέπει να είναι εγχώρια ως τοπικοί φόροι, αποταμιεύσεις μονών, δήμων και κοινοτήτων και τα κεφάλαια της υπό ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας Μαραθοκάμπου. Αυτή η εμμονή στα εγχώρια κεφάλαια είναι κοινό χαρακτηριστικό όλων των προτάσεων και πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Οι λόγοι είναι προς διερεύνηση αν και στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή οι χρηματιστηριακές καταδολιεύσεις και οι πρακτικές των ξένων κεφαλαιούχων έχουν παίξει τον ρόλο τους στην απόλυτη γνώμη μιας παρόμοιας επιλογής.

Η Ασφαλιστική Εταιρία της Σάμου με την ενέργειά της να πειραματιστεί θα ωθήσει το αίτημα για τη δημιουργία τοπικής αγροτικής τράπεζας η εμπορικής προς τα πίσω και αφετέρου θα αποτελέσει ένα πλάγιο χτύπημα στους ντόπιους εμπόρους από τους ξένους κεφαλαιούχους. Η κατάσταση αυτή θα εξελιχτεί σε μια χρονοβόρα καθυστέρηση είκοσι ετών για την ανάδειξη των πρωτοβουλιών που θέλουν να υλοποιήσουν οι Σαμιώτες για την ίδρυση τοπικής αγροτικής τράπεζας, ναυτιλιακών και ατμοπλοϊκών εταιριών.

Η άσχημη οικονομική κατάσταση στις αρχές της δεκαετίας του 1890 και η μετακίνηση των αποτελεσμάτων της ύφεσης εκτός από τους αγρότες και σε άλλα κοινωνικά στρώματα, επιφέρει συγκρούσεις και συνεχόμενες πιέσεις στην Σαμιώτικη Ηγεμονία ώστε να επισπεύσει και να υλοποιήσει τις διαδικασίες σύστασης γεωργικής και εμπορικής τράπεζας.

Η πίεση αυτή που θα εκδηλωθεί ιδιαίτερα το 1892, το 1894 και το 1895, θα έχει σαν αποτέλεσμα πολλές λαϊκές προτάσεις να υιοθετηθούν από τη Συνέλευση των Σαμίων, ενώ οι Ηγεμόνες τονίζουν συνεχώς την ανάγκη για την ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας, στη συνέχεια όμως οι προτάσεις αυτές παραπέμπονται σε ειδικές επιτροπές για να απορριφτούν εμμέσως.

Τα γεγονότα που διαδραματίζονται στα τέλη του αιώνα θα επιφέρουν ένταση και επιπλέον πίεση των λαϊκών στρωμάτων με αποτέλεσμα η Συνέλευση των Σαμίων να πάρει αποφάσεις και να αναζητήσει λύσεις έξω από τα όρια της Σάμου. Οι κινήσεις αυτές λαμβάνουν χώρα μέσα σε ένα κλίμα ρευστότητας στο πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο. Από την άλλη πλευρά ο χειρισμός των Νεότουρκων αποδυναμώνει τη σουλτανική ηγεσία της άλλοτε παντοδύναμης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, παρά το γεγονός ότι το αγγλικό και γαλλικό κεφάλαιο με σύμμαχο τους ελληνικούς πληθυσμούς, τους οποίους προσπαθεί να συντονίσει το ελληνικό κεφάλαιο ωθείται πιο βαθιά στα εμπορικά κέντρα της Μικράς Ασίας στα οποία ήδη έχει εγκατασταθεί το γερμανικό κεφάλαιο. Πέραν τούτου έχει ξεκινήσει ο ανταγωνισμός των κεφαλαίων με σημείο αναφοράς την ευρύτερη περιοχή της πόλης της Σμύρνης.

Οι εξελίξεις του ανταγωνισμού δημιουργούν την ανάγκη να δούμε την παρέμβαση του γερμανικού κεφαλαίου και στη συνέχεια του γαλλικού για την ίδρυση τράπεζας των Σαμίων με τη σύμπραξη της Ηγεμονίας. Τον Μάιο του 1899 έρχεται ο Βέλγος ευγενής που φέρει τον τίτλο του κόμη ο επονομαζόμενος Δε Λιγν, ο οποίος αντιπροσωπεύει όμιλο που ανήκει σε βέλγους και γερμανούς κεφαλαιούχους ,σε επαφή με την Ηγεμονία της Σάμου ώστε να διαπραγματευτεί την ίδρυση εμπορικής και γεωργικής τράπεζας. Για την δημιουργία της τράπεζας θα οριστεί κεφάλαιο του ποσού των 10 εκατομμυρίων χρυσών φράγκων με τις εξής καταβολές: οι κεφαλαιούχοι της Σάμου 5 εκατομμύρια χρυσά φράγκα και στις εργασίες εκτός από τις προεξοφλήσεις και τα ενυπόθηκα δάνεια, θα περιλαμβάνονται η αγορά και η πώληση συναλλάγματος. Ο τόκος χορηγήσεως καθοριζόταν στο 8% και των καταθέσεων μεταξύ 2% και 4%, ενώ η τράπεζα θα λειτουργούσε κάτω από ένα καθεστώς μεταλλικού κανόνος. Μια μερίδα εμπορών καθώς και ο τοπικός τύπος στήριζαν αυτή την προσπάθεια αλλά το εγχείρημα αυτό έπεσε στο κενό.

Το επόμενο έτος, το 1900, ο Γουσταύος Λαφών ως αντιπρόσωπος ομίλου Γάλλων κεφαλαιούχων θα έρθει σε διαπραγματεύσεις με την Ηγεμονία της Σάμου για την σύσταση προνομιούχου τράπεζας, που θα φέρει τον τίτλο «Τράπεζα της Ηγεμονίας της Σάμου». Σε 5 εκατομμύρια χρυσά φράγκα ορίζεται το κεφάλαιο για την ίδρυση της τράπεζας, εκ των οποίων το 1/5 θα καταβληθεί από τους Σαμιώτες

κεφαλαιούχους. Η Τράπεζα έχει την άδεια να εκδώσει τραπεζογραμμάτια και εντάσσει στις δραστηριότητες της την εμπορική και υποθηκική πίστη. Οι όροι καταθέσεων και χορηγήσεων σε σχέση με αυτούς της γερμανικής πρότασης θα είναι ευνοϊκότεροι ώστε οι διαπραγματεύσεις μετά την περίοδο ενός έτους να τελεσφορήσουν επιτυχώς. Τα νομοθετικά όργανα της ηγεμονίας αν και πήραν την τελική τους απόφαση και ψηφίσαν την σύμβαση το 1901, ο ηγεμόνας απέρριψε το σχέδιο.

Ο Θεμιστοκλής Π. Σοφούλης στην περίοδο 1901-1903 θα παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο ως αντιπρόσωπος της Σαμιακής Συνέλευσης στη διαπραγμάτευση της ίδρυσης προνομιούχου Σαμιακής Τράπεζας με την Εθνική Τράπεζα Ελλάδος και τον όμιλο ομογενών κεφαλαιούχων όπως και την Τράπεζα Μυτιλήνης. Στις επαφές του με την Ε.Τ.Ε ο Θεμιστοκλής Π. Σοφούλης προσπαθεί να είναι διαλλακτικός και παραθέτει εθνικούς παρά οικονομικούς λόγους προβλέποντας ότι η Ε.Τ.Ε. αργά η γρήγορα μπαίνει στον τραπεζικό ανταγωνισμό στη Μικρά Ασία πλάι με το ένα ή το άλλο εθνικό ευρωπαϊκό κεφάλαιο. Στη συνέχεια και μετά από έναν κύκλο διαβουλεύσεων μεταξύ του Θ. Σοφούλη και τον διοικητή της Ε.Τ.Ε. Στέφανο Στρέιτ θα καταλήξουν σε συμφωνία και ο όμιλος κεφαλαιούχων, με επικεφαλής τον Αντώνη Καλλέργη ο οποίος εκπροσωπεί τον τελευταίο, θα αναλάβει την υποχρέωση της σύστασης της Προνομιούχου Σαμιακής Τράπεζας. Το 1903 θα υπογραφεί η σύμβαση μεταξύ των δύο μερών και θα επικυρωθεί από τη Γενική Συνέλευση των Σαμίων στις 17 Απριλίου του 1903.

Η υπό ίδρυση τράπεζα αφορούσε ένα τραπεζικό σχήμα παρόμοιο με εκείνο της τράπεζας Κρήτης η οποία ιδρύθηκε το 1899 από την Ε.Τ.Ε., σε συνεργασία με το αγγλικό κεφάλαιο. Πρόκειται για μια τράπεζα εκδοτική και παράλληλα εμπορική, με την δέσμευση να θέσει αμέσως σε λειτουργία τον κλάδο που αφορά τα ζητήματα της γεωργίας και κτηματικής πίστης. Το κεφάλαιο ορίζεται σε 2.000.000 φράγκα και διαιρείται σε 20.000 μετοχές των 100 φράγκων. Αποκλειστικό προνόμιο της τράπεζας είναι η έκδοση και κυκλοφορία τραπεζογραμμάτων για τριάντα χρόνια.

Η τράπεζα σε αντίθεση με τα προηγούμενα προνόμια έχει την υποχρέωση προς την σαμιακή κυβέρνηση να παρέχει δάνειο με έντοκα γραμμάτια μέχρι του ποσού των 100 χιλιάδων φράγκων, να εξυπηρετεί τις ανάγκες των καλλιεργητών παρέχοντας τους δάνεια έως του 1/5 του εταιρικού κεφαλαίου και δάνεια που

αφορούν τα ακίνητα με υποθήκη στο ποσό μέχρι 3/10 του αρχικού κεφαλαίου και του αντίστοιχου μέρους του αποθεματικού. Η τράπεζα παρέχει διευκολύνσεις προς τους εμπόρους ο τόκος να είναι ανοικτός, για τους αγρότες ο τόκος χορηγήσεων ορίζεται σε 7%, το προεξόφλημα των εντόκων γραμματίων του δημοσίου σε 5,5% και τέλος των ενυπόθηκων σε 6%.

Με βάση την πολιτική της τράπεζας είναι φανερό ότι αυτή λειτουργεί κάτω από καθεστώς ενός ελαστικού μεταλλικού κανόνα το οποίο δεν αφήνει περιθώρια στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα για την παροχή μεγάλου ύψους πιστώσεων. Με αναλογία ένα προς τέσσερα γίνεται συγχρόνως ο καταμερισμός των πιστώσεων μεταξύ της γεωργίας και του εμπορίου έχοντας την πρώτη να ευνοείται με καλύτερους όρους δανειοδότησης με την καθιέρωση χαμηλότερων επιτοκίων σε σύγκριση με τα μέχρι τότε ισχύοντα στην ελεύθερη αγορά. Το σχήμα αυτό που θα αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα για την τόνωση της όλης οικονομίας της Σάμου και τις βελτιώσεις των δημοσιονομικών της Σαμιακής Ηγεμονίας δεν έγινε τελικά εφικτό, καθώς ο σουλτάνος δεν ενέκρινε αυτή τη λεπτή περίοδο μια χρηματιστική διείδυση στον προθάλαμο των οθωμανικών εμπορικών κέντρων, στην οποία θα έπαιζε σοβαρό ρόλο το ελληνικό κεφάλαιο, το οποίο όμως λίγο αργότερα, το 1904, με τη μορφή της Τράπεζας της Ανατολής σε συνεργασία με το γερμανικό κεφάλαιο και τη συνεργασία της Τράπεζας Αθηνών, με γαλλικά κεφάλαια μπαίνει στον χώρο της Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης με τη δημιουργία υποκαταστημάτων στη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη.

Η Τράπεζα των Αθηνών τρία χρόνια μετέπειτα θα επιχειρήσει να εγκαταστήσει στη Σάμο ένα τραπεζικό προγεφύρωμα σε συνεργασία με την αυτόνομη σαμιακή κυβέρνηση. Στις 11 Οκτωβρίου του 1906 η Γενική Συνέλευση των Σαμίων θα επικυρώσει τη σύμβαση η οποία έχει υπογραφεί από ομάδα σαμίων πληρεξουσίων (της οποίας ηγείται ο Θ. Σοφούλης) και τον Ιωάννη Πεσμαζόγλου πρόεδρο του Δ.Σ. της Τράπεζας Αθηνών. Στόχος είναι η λειτουργία στη Σάμο υποκαταστήματος της Τράπεζας Αθηνών με την επωνυμία «Τράπεζα Αθηνών-υποκατάστημα Σάμου». Αποκλειστικό δικαίωμα του υποκαταστήματος θα είναι η έκδοση και η κυκλοφορία χαρτονομισμάτων στη Σάμο για περίοδο 30 ετών. Τελικά και η σύμβαση αυτή θα ναυαγήσει αφού ο Σουλτάνος θα αρνηθεί να την επικυρώσει.

Το 1910 η Τράπεζα Αθηνών καταφέρνει να επεκταθεί σε περιοχές της

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Μεσογείου που αποτελούσαν νευραλγικά σημεία όπως η Αλεξάνδρεια, το Κάιρο, η Λεμεσός, η Χίος, τα Ιωάννινα, η Κερασούντα, η Μερσίνη της Κιλικίας και πλέον και στην Σάμο.

Η δημιουργία του υποκαταστήματος στην Σάμο δεν έγινε ανώδυνα, πέρασε μέσα από πολιτικές αναταραχές όπως η άνοδος των Νεότουρκων και η Πολιτική Επανάσταση στο Γουδί, αντικατόπτριζε όμως τη συνολική ευμάρεια της ελληνικής οικονομίας όχι όμως και την κατάσταση που πραγματικά βρισκόταν ο Οργανισμός της Τράπεζας Αθηνών που παρόλη την εξασθενημένη κατάσταση στην οποία βρίσκεται με αλματώδη ταχύτητα προεκτείνεται μέσω των υποκαταστημάτων της.

Με την Σαμιακή Ηγεμονία να τελειώνει και με δραματικές μεταβολές, σε πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της περιοχής, το νέο υποκατάστημα εγκαινιάζεται σε μια κρίσιμη περίοδο. Η δημιουργία νέου τύπου εθνικής αγοράς της σύγχρονης Ελλάδας είναι «προ των πυλών» αφού νέα βιομηχανικά και εμπορικά κέντρα κάνουν την εμφάνιση τους και παραγκωνίζουν τις νεοενσωματωμένες περιοχές. Το υποκατάστημα θα λειτουργήσει ως τράπεζα καταθέσεων, ως μεσάζοντας διεθνών χρηματιστηριακών συναλλαγών και κερδοσκοπικών επεκτάσεων στην εμπορική ναυτιλία και λόγω συνθηκών θα απομακρυνθεί από τον κλασικό ρόλο ενίσχυσης του εμπορίου και στήριξης του γεωργικού τομέα ακολουθώντας τους νέους γενικότερους προσανατολισμούς της Τράπεζας Αθηνών. Για την εύρυθμη λειτουργία και στελέχωση της Τράπεζας Αθηνών θα απαιτηθεί τα στελέχη της να είναι ικανά και να πληρούν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις που απαιτούνται το ίδιο θα ισχύσει και για το κατώτερο προσωπικό. Ο τομέας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών διευρύνεται. Μετά τους εργαζόμενους στις ασφαλιστικές εταιρείες της Σάμου, οι εργαζόμενοι τραπεζικοί υπάλληλοι διεκδικούν δυναμικά τη θέση τους στην αστική τάξη του νησιού.

Το χρονικό διάστημα αυτό στη Σάμο σημειώνονται πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές. Μέγα γεγονός είναι η ένωση του νησιού με την Ελλάδα το 1913, με συνέπεια την αποκοπή της εξάρτησης της οικονομίας του με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και προς αναζήτηση και δημιουργία νέων εμπορικών και οικονομικών δικτύων με την Ελλάδα, την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Αξίζει να σημειωθεί ότι λόγω της εξάρτησης από τη γεωργία στην οποία στηριζόταν κατά ένα μεγάλο μέρος η οικονομία της Σάμου και συγκεκριμένα από την παραγωγή αγροτικών

προϊόντων πολυτελείας για τη Δύση και την Αμερική κρασί, καπνός και παραγωγή τσιγάρων το νησί πλήττεται βαθιά από τη διεθνή οικονομική κρίση από το 1927, εξαιτίας της κατακόρυφης μείωσης της εξωτερικής ζήτησης, που σημειώνεται ιδιαίτερα στα καπνά. Στο νησί επέρχονται και σημαντικές δημογραφικές μεταβολές και ανακατατάξεις από την προσπάθεια επέκτασης της Ελλάδας στη Μικρά Ασία και την Μικρασιατική Καταστροφή (Καλαφάτης, 1998).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 4

4.1 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Το 1851 αποτελεί χρονιά ορόσημο για την αρχειοθέτηση των εγγράφων σχετικά με το εμπόριο και την βιομηχανία γενικότερα της νήσου Σάμου. Με τίτλο «βιομηχανία –εμπόριο» και με χρονική διάρκεια από το 1851 έως την εκπνοή του καθεστώτος και την έναρξη της επανάστασης το 1912, ο τοποτηρητής Γεώργιος Κομένικος έκανε μια συγκροτημένη αλλά και επονείδιστη προσπάθεια συγκέντρωσης όλων των εγγράφων. Η αρχειοθέτηση από την γραφειοκρατία της ηγεμονικής διοίκησης της Σάμου και η συγκρότηση αυτής της αξιόλογης σειράς εγγράφων ανήκει στο αρχείο του ηγεμονικού διοικητικού γραφείου η οποία αποτελείται από 60 φακέλους και 3176 δέσμες ταξινομημένων εγγράφων.

Επρόκειτο για μια μεγάλης αξίας συγκέντρωση πληροφοριών για το εμπόριο και την βιομηχανία της εποχής που προαναλύσαμε (1834-1912). Αξιόλογο είναι το συμπέρασμα ότι το γενικότερο κλίμα του εμπορίου και οι οικονομικές εξελίξεις του αιώνα συμβαδίζουν με την επικρατούσα κατάσταση του νησιού αλλά και του ευρύτερου χώρου, πολιτικού και γεωγραφικού στο οποίο ανήκει η Σάμος.

Η εκβιομηχάνιση της Σάμου θα στηριχτεί σε δυο κλάδους αιχμής, την βυρσοδευνία στο Καρλόβασι και την καπνοβιομηχανία στο Βαθύ. Η βυρσοδευνία θα έχει καθαρά μεταποιητικό ρόλο, ενώ στην επεξεργασία εισαγόμενων δερμάτων, θα υπάρξει περιορισμός. Τα δέρματα στη συνέχεια θα εξάγονται σε πολλές ξένες αγορές όπως: Μικρά Ασία (Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη), τη Μέση Ανατολή (Συρία), την Αίγυπτο (Αλεξάνδρεια). Έτσι, με την ένωση της Σάμου με την Ελλάδα ο κλάδος της σαμιακής βυρσοδευνίας θα κατακτήσει γρήγορα την πρώτη θέση σε εθνική κλίμακα. Η δεύτερη θα προμηθεύεται τις πρώτες ύλες από τους ντόπιους παραγωγούς, μετά την εντατική καλλιέργεια του καπνού στο νησί, ο οποίος άρχισε, από τη δεκαετία του 1880, να αντικαθιστά σταδιακά τα σαμιώτικα αμπέλια που είχαν προσβληθεί από την νόσο της φυλλοξήρας.

Αρχικά η συλλογή των πληροφοριών για την συγκρότηση των αρχείων αφορούσε το εμπόριο. Αργότερα και συγκεκριμένα την τελευταία εικοσαετία το ενδιαφέρον επεκτάθηκε και στη βιομηχανία. Ας αναφερθεί ότι λέγοντας τον όρο βιομηχανία, εννοούμε δυο βασικούς τομείς τους οποίους είχε αναπτύξει η Σάμος και

αυτοί είναι η καπνοβιομηχανία αφενός και η βυρσοδεψία αφετέρου. Οι σαμιώτες όμως παρά την προσπάθεια για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των δυο ανωτέρω κλάδων, χαρακτηρίζονται κυρίως αγρότες με τάση στην αμπελοκαλλιέργεια και στα όσα αυτή παράγει. Για να αποκτηθεί ωστόσο μια σωστή, αληθή και συγκροτημένη άποψη της οικονομίας της ηγεμονίας θα πρέπει να εξεταστούν αναλυτικά και συνδυαστικά και άλλα αρχεία όπως του Γενικού Ταμείου, του Λογιστηρίου, των συνελεύσεων της βουλής και άλλα.

Η εξέλιξη των βιομηχανικών αυτών παραγωγικών δραστηριοτήτων, ευνοήθηκε από ποικίλους παράγοντες. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας στο ανατολικό Αιγαίο, όπου ανήκει και η Σάμος, δημιουργήθηκε από το μηδέν σε αντίθεση με το φαινόμενο εκβιομηχάνισης της Ευρώπης όπου η βιομηχανία προϋπήρχε αλλά μετασηματίστηκε. Η διαπίστωση αυτή ισχύει και για την Ελλάδα, την οθωμανική αυτοκρατορία και τις λοιπές χώρες της βαλκανικής. Τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου εκτός της Σάμου, η οποία ήταν αυτόνομη ηγεμονία, αποτελούσαν επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η ανάπτυξη τους, εμπορική και βιομηχανική συνδέεται εκτός των άλλων και με τις μεταρρυθμίσεις (Τανζιμάτ) της αυτοκρατορίας, που διευκόλυναν την προσαρμογή τους στις νέες εξελίξεις και έδωσαν αρκετές ευκαιρίες για επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Στη Σάμο η οποία τελεί κάτω από το ηγεμονικό καθεστώς τον 19^ο αιώνα οικοδομούνται σταδιακά οι προϋποθέσεις για μια ξεχωριστή ανάπτυξη η οποία έχει την στήριξη από τους θεσμούς της αυτονομίας, αλλά παράλληλα σε σύγκριση με άλλες περιοχές του Αιγαίου, τη Σμύρνη, τον Βόλο, τη Σύρο εμφανίζεται με υστέρηση, ενώ πολλά χρόνια πριν λειτουργούσαν λιμάνια και είχε αναπτυχτεί αστικός χώρος.

Στην Ελλάδα, αφού έχει γίνει η ανάλογη προετοιμασία από την ανάπτυξη του εμπορίου και ναυτιλίας με τη συσσώρευση κεφαλαίων, με τη δημιουργία κατάλληλων κέντρων και λιμανιών όπως ο Πειραιάς, η Ερμούπολη και η Πάτρα, η εκβιομηχάνιση απογειώνεται στα τέλη 1860, ενώ για την σαμιακή ηγεμονία η απογειώση πραγματοποιείται είκοσι χρόνια μετά, στα τέλη της δεκαετίας του 1880. Αυτό δεν είναι δύσκολο να εξηγηθεί. Το αυτόνομο-υποτελές στην Υψηλή Πύλη κρατίδιο δεν επιτρεπόταν να αναπτύξει εξωτερικές σχέσεις αλλά δεν είχε και το δικαίωμα να αναπτύξει τραπεζικό-πιστωτικό σύστημα, καθώς η περιορισμένη

έκταση και η θέση του νησιού στον ενιαίο οικονομικό χώρο, όπου βρισκόταν σε εξέλιξη ο πολιτικός και οικονομικός ανταγωνισμός των ευρωπαϊκών κεφαλαίων (αγγλικών, γαλλικών και γερμανικών), περιόριζε τις τοπικές επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Οι παράγοντες που οδήγησαν έστω και καθυστερημένα στην εκβιομηχάνιση της Σάμου είναι σίγουρα η συσσώρευση κεφαλαίων τόσο από εμπορικές συναλλαγές στον άξονα Ρωσία, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Κύπρο, Αλεξάνδρεια, στον οποίο συμμετείχαν και οι σαμιώτες έμποροι, όσο και από τις τοκογλυφικές εργασίες οι οποίες αποτελούσαν συχνό φαινόμενο στην ηγεμονία. Περαιτέρω παράγοντες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο και άνοιξαν το δρόμο της μεταστροφής της βιομηχανίας στην παραγωγή καπνού και δερμάτων ήταν η καταστροφή των αμπελοκαλλιιεργειών από τη γνωστή ασθένεια, τη φυλλοξήρα, που τις προσβάλει στα τέλη της δεκαετίας του 1880. Μεγαλύτερη επιτυχία σημείωσε η καπνοκαλλιέργεια εξαιτίας της απόδοσής της αλλά και του γεγονότος ότι ήταν μη ελεγχόμενη από την εταιρία του οθωμανικού μονοπωλίου καπνών της Regie. Από την άλλη πλευρά η υψηλή ζήτηση επεξεργασμένων δερμάτων στη αυτοκρατορία κατά την διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου και η εύκολη πρόσβαση σε πρώτες ύλες από τη Σάμο αλλά και από περιοχές της Μικράς Ασίας συνέβαλαν στην ανάπτυξη της σαμιακής βυρσοδεψίας. Σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη των δυο αυτών τομέων της βιομηχανίας έπαιξε το γεγονός ότι η Σάμος διαθέτει δύο λιμάνια. Το φυσικό λιμάνι του Βαθιού στο οποίο βρισκόταν και η έδρα της ηγεμονικής διοίκησης, και το τεχνικό των Καρλοβασίων του οποίου η κατασκευή ξεκίνησε στην δεκαετία του 1860 και ολοκληρώθηκε στην δεκαετία του 1890. Αξίζει να σημειωθεί ότι το δεύτερο αναδείχτηκε σε αξιόλογο κέντρο εμπορικών εξαγωγών. Τα δυο λιμάνια ως μικρά αστικά κέντρα υπήρξαν και κέντρα βιομηχανίας καπνού και δερμάτων αλλά και κέντρα εξαγωγής φυσικών προϊόντων όπως ελαίου, κρασιού, σταφίδας, χαρουπιών και άλλων προϊόντων.

Το σύστημα εμπορίας των αγροτικών προϊόντων μέχρι το 1885 βασίστηκε στον θεσμό των μεσιτών και μέχρι το τέλος της ηγεμονίας στο θεσμό των δημοσίων ζυγιστών. Οι μεσίτες ήταν διορισμένοι από τον ηγεμόνα σε κάθε δήμο με χρηματική η κτηματική εγγύηση. Ήταν Σάμιοι πολίτες και διέμεναν μόνιμα στην ηγεμονία. Δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί καμιά συναλλαγή μεταξύ εμπόρων και παραγωγών

χωρίς την μεσολάβηση του μεσίτη. Επιπλέον γινόταν παρακράτηση δημοσίων και δημοτικών φόρων, τους οποίους οι μεσίτες απέδιδαν στον αρμόδιο εισπράκτορα αφού οι ίδιοι παραλάμβαναν το συμφωνηθέν προϊόν εντός ορισμένης προθεσμίας και πλήρωναν τους πωλητές. Επίσης τηρούσαν σφραγισμένα και αριθμημένα βιβλία με καταγεγραμμένα τα ονοματεπώνυμα των πωλητών και πληροφορίες για τα προϊόντα όπως το είδος, το ποσό, την τιμή και την συνολική αξία του προϊόντος. Αντίγραφα αυτών των βιβλίων είχαν ο εισπράκτορας και ο έμπορος ώστε ο τελευταίος να μπορεί να τα παρουσιάσει στον τελώνη της θέσεως από όπου γινόταν η εξαγωγή. Τα καθήκοντα των δημοσίων ζυγιστών ήταν παρόμοια με αυτά των μεσιτών οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τους δημόσιους στατήρες για την ζύγιση των προϊόντων.

Με το σκεπτικό ότι η αμπελουργία είναι ο πυλώνας της παραγωγής στη Σάμο, η ηγεμονική διοίκηση προέβη το 1865 σε σοβαρές προσπάθειες για την βελτίωση της οινοποιίας. Η πρόσκληση στον γάλλο οινοποιό Εμμανουήλ Φαγέ με σκοπό να διδαχθούν τις σύγχρονες για την εποχή μεθόδους αμπελουργίας και οινοποιίας νέοι 25-30 ετών, ήταν μια από αυτές τις προσπάθειες. Στην μονοετή παραμονή του στη Σάμο ο Φαγέ δίδαξε πρακτικές μεθόδους για την κατασκευή μοσχάτου και μπρούσκου κρασιού σε αγρότες που επιλέχθηκαν και τύπωσε και μοίρασε οδηγίες για τον τρύγο και την οινοποιία. Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε ανώνυμη μετοχική οινοποιητική εταιρία, διάρκειας 10 ετών, με κεφάλαια 2.000 οθωμανικών λιρών η οποία όμως τελικά δεν λειτούργησε. Οι λόγοι για τους οποίους δεν κατέστη δυνατή η λειτουργία της είναι άγνωστη, εικάζεται όμως ότι, είτε δεν συγκεντρώθηκαν τα απαραίτητα κεφάλαια, είτε ότι το σύστημα εμπορίας μέσω των μεσιτών έπαιξε αρνητικό ρόλο στη λειτουργία της. Παράλληλα σημαντική συμμετοχή είχε η Σάμος με προϊόντα όπως κρασιά, ελιές, λάδι, μάρμαρα και έργα χειροτεχνίας σε διεθνείς εκθέσεις του εξωτερικού. Με την παρακίνηση και την ενίσχυση της ηγεμονίας η Σάμος συμμετείχε σε διεθνείς εκθέσεις όπως το 1863 στην «Γενική έκθεση προϊόντων και έργων βιομηχανίας» στην Κωνσταντινούπολη, το 1864 στην διεθνή έκθεση του Λονδίνου, το 1866 στην διεθνή έκθεση των Παρισίων, το 1873 στην παγκόσμια έκθεση της Βιέννης, το 1888 στην έκθεση της Κολωνίας και το 1895 στην παγκόσμια έκθεση του Σικάγου.

Μέσα στις πληροφορίες που λαμβάνουμε από τα έγγραφα μεγάλο

ενδιαφέρον παρουσιάζουν αυτές που αφορούν στην οικοδόμηση πιστωτικού συστήματος. Πολλές ήταν οι προτάσεις και οι αποφάσεις καμιά όμως δεν απέφερε καρπούς. Το 1876 ιδρύθηκε η ασφαλιστική εταιρία «Σάμος» με σκοπό να στηρίξει το εμπόριο. Η εταιρία παρουσίασε αξιόλογη δραστηριότητα μέχρι την ενσωμάτωση της Σάμου στην Ελλάδα. Δεκαετή παρουσία είχε το «Σαμιακόν Ταμειυτήριον» το οποίο ιδρύθηκε το 1883 και είχε σχέσεις με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας. Άλλες απόπειρες για την ίδρυση τράπεζας στη Σάμο ήταν η απόφαση της ίδρυσης Αγροτικής Τράπεζας το 1895 και το εγχείρημα δυο τραπεζιτών από την Κωνσταντινούπολη των Ζήση και Ευγενίδη να ιδρύσουν Γεωργική Τράπεζα το 1900. Παράλληλα την ίδια χρονιά γίνεται προσπάθεια από τον Γουστάβο Λαφών αντιπρόσωπο ομίλου γάλλων κεφαλαιούχων ο οποίος διαπραγματεύεται με την ηγεμονία την ίδρυση τράπεζας της ηγεμονίας της Σάμου. Όλες οι προσπάθειες κατέληξαν σε αποτυχία (Λάνδρος, 2004).

4.2 Η ΚΑΠΝΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΩΣ ΠΗΓΗ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εικόνα: 6 Αφίσα μάρκας τσιγάρων της εταιρίας M. C. Carathanassis & Co

Πηγή: <http://www.isamos.gr>

Στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η καπνοκαλλιέργεια εξαπλώνεται με μεγάλους ρυθμούς στο νησί όταν η φυλλοξήρα αποδεκάτισε τα περισσότερα αμπέλια της Σάμου. Έτσι ο γεωργικός πληθυσμός της βρέθηκε σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, αφού το κρασί ήταν το κυρίαρχο προϊόν. Οι κάτοικοι αναζήτησαν εναλλακτικές λύσεις ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν μέχρι

να επανέλθει στο νησί η αμπελοκαλλιέργεια. Οι τοπικές εφημερίδες της εποχής φιλοξενούν άρθρα στα οποία προτείνονται διάφορες λύσεις όπως: ζώα, λαχανικά, κουκούλια, μέλισσες, δαμάσκηνα, κ.ά. Η παραγωγή καλής ποιότητας καπνών ευνόησε την ανάπτυξη του εμπορίου και την ίδρυση καπνεργοστασίων. Τα σαμιώτικα καπνά εξάγονται στα ελληνικά εργοστάσια τσιγάρων που εδρεύουν στην Αίγυπτο και στις αγορές της Ευρώπης, της Αφρικής και της Ασίας, ενώ παράλληλα αναπτύσσεται η τοπική βιομηχανία κατασκευής τσιγάρων. Στο Λιμάνι του Βαθιού λειτουργούν καπνεργοστάσια των αδελφών Καραθανάση. Στο Καρλόβασι των Γ. Αποστόλου και πολλών άλλων. Το 1902 τα σαμιώτικα τσιγάρα εξάγονται σε άλλες χώρες και αποφέρουν το ποσό των 1.404.000 γρόσια στη σαμιώτικη οικονομία. Στον κλάδο των σιγαροποιών απασχολούνται περίπου 600 έως 700 εργάτες.

Το 1882, στο Μεσαίο Καρλόβασι, ιδρύεται η πρώτη εταιρία του Μανώλη Καραθανάση σε συνεργασία με τους αδελφούς Καφετζιδάκη. Η εταιρεία θα ονομαστεί Μ. Καραθανάσης και Σια (M. C. Carathanassis & Co.) με έδρα το Λιμάνι του Βαθιού.

Με το διακριτικό τίτλο M.C.C., η εταιρεία δραστηριοποιείται κυρίως στην κατασκευή τσιγάρων από καπνά ανατολικού τύπου. Το καπνεργοστάσιο λειτουργεί κοντά στη μητρόπολη του Αγ. Νικολάου. Το 1887 ο Καραθανάσης συνεχίζει την επιχείρηση με τον αδελφό του Σταμάτη και την ίδια επωνυμία. Τα σαμιώτικα τσιγάρα της καπνοβιομηχανίας Καραθανάση, εξάγονται σε όλες τις ευρωπαϊκές αγορές, αλλά και στην Κίνα, την Ιαπωνία, τις Βρετανικές αποικίες και την Αμερική όπου ιδρύουν υποκατάστημα.

Ο Αλέξανδρος Πασχάλης μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος που άρχισε καλλιέργεια καπνού για ατομική του χρήση. Το 1872 ανοίγει μικρό εργαστήριο καπνού στην πλατεία Πυθαγόρα και το 1875 κατασκευάζει τα πρώτα χειροποίητα τσιγάρα. Το 1900 οικοδομείται το πρώτο του εργοστάσιο δίπλα στην καθολική εκκλησία, όπου εργάζονταν περίπου 50 εργάτες για την κατασκευή τσιγάρων με τη φίρμα La Verite (Η Αλήθεια) και εξαγωγές σ' όλο τον κόσμο. Η δουλειά φαίνεται πως πήγε καλά και η καλλιέργεια καπνού άρχισε να διαδίδεται. Παράλληλα, μέσα από την πλούσια κοινωνική και φιλανθρωπική του δράση, ο Πασχάλης αναδεικνύεται μεγάλος ευεργέτης της Σάμου.

Επίσης αναφέρεται ότι ο εργοστασιάρχης Κ. Παπαδόπουλος μαζί με τον Εμμανουήλ Βαφειάδη αποφασίζουν από κοινού την σύσταση Εμπορικής Ομόρρυθμης Εταιρείας Δ. Σούτος και Υιοί. Για την ίδρυση της εταιρίας υπάρχει στον τοπικό τύπο τον Οκτώβριο του 1905 σχετική ανακοίνωση .Η ανακοίνωση αναφέρει ότι η εταιρία θα ασχοληθεί με τα καπνά και παντός είδους εμπορικής επιχείρησης. Επειδή το λιμάνι της Σάμου ήταν κέντρο διαμετακομιστικού (transit) εμπορίου, με το ηγεμονικό καθεστώς, μεγάλος αριθμός πλοίων περνούσε από το νησί . Με τα πλοία αυτά το σαμιώτικο τσιγάρο έφτασε κυριολεκτικά σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης (Ευρώπη, Αμερική, Άπω Ανατολή, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία).

Η καπνοκαλλιέργεια στη Σάμο αναπτύσσεται αλλά ενισχύεται και με εισαγωγή καπνών από περιοχές της Μ. Ασίας και μακρύτερα (ο Στέφανος Στεφάνου το 1905 έφερε περσικά τουμπέκια σε σάκους). Η οικονομική ακμή του τόπου είναι μεγάλη. Όμως η βιομηχανία των τσιγάρων σε παγκόσμιο επίπεδο αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς ώστε η Σάμος να μην μπορέσει να ακολουθήσει. Τα προβλήματα της μεταφοράς και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος χειροτερεύουν την κατάσταση. Η σαμιακή σιγαροβιομηχανία σιγά σιγά άρχισε να καταρρέει. Αποτέλεσμα, και ενώ η καπνοκαλλιέργεια είχε αναπτυχθεί πολύ, οι σιγαροβιομηχανίες δεν μπορούσαν να απορροφήσουν τις ποσότητες καπνού που έβγαζαν οι γεωργοί (<http://www.isamos.gr/kapnergostasia-samou-simmetochi-tous-stin-ikonomiki-zoi-tou-dimou-samion>).

4.3 ΤΟ ΛΑΘΡΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΠΝΟΥ

Οι Σαμιώτες κατά την περίοδο της ηγεμονίας αλλά και πριν από αυτή είχαν συναλλαγές με τις απέναντι περιοχές της Μικράς Ασίας, λόγω του εμπορίου. Πολλοί σαμιώτες κατείχαν κτήματα ιδιόκτητα ή με ενοικίαση τα οποία καλλιεργούσαν. Παράλληλα κάθε χρόνο χιλιάδες εργάτες γης, κατά κύριο λόγο θεριστές, έφευγαν από τη Σάμο για να εργαστούν στα παράλια και στην ενδοχώρα ώστε να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα χρήματα και τρόφιμα. Στην περιοχή υπήρχαν επίσης κτήματα που ανήκαν σε μοναστήρια της Σάμου, αλλά και σχέσεις εμπορικές, φιλικές και συγγενικές με τον εντόπιο εκεί πληθυσμό. Τα συμφέροντα των Σαμιών προστατευόταν από διατάξεις που είχαν συνάψει οι σαμιακές επιστασίες.

Η θαλάσσια περιοχή που συνέδεε τη Σάμο με την Ανατολή δεν ήταν ασφαλής, λόγω της δράσης των ληστοπειρατών, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν το συγκεκριμένο δρομολόγιο ως μέσο διαφυγής προς την Σάμο, αλλά και για τις καταδρομές τους στα παράλια της Ασίας. Ο δρόμος αυτός εξυπηρετούσε τις παράνομες πράξεις τους (διεξαγωγή λαθρεμπορίου), αφού ήταν ο πιο σύντομος σε συνδυασμό με τα φυσικά λιμάνια που διέθετε η Σάμος αλλά και της απέναντι μικρασιατικής ακτής. Μουλά Ιμπραήμ επί της Σάμου, Νταρ Μπουρνού επί της Ασίας και ανάμεσά τους το στενό της Μυκάλης. Το συγκεκριμένο σημείο ήταν το ορμητήριο όπου περνούσαν «συμμορίες Κιρκασίων μετά ίππων φορτωμένων λαθρεμπόριον».

Στην διάρκεια της ηγεμονικής διοίκησης της Σάμου τρεις τελωνειακοί και υγειονομικοί σταθμοί, Μουλά Ιμπραήμ, Ψιλής Άμμου και Τηγανίου, βρίσκονται εγκατεστημένοι στο δίαυλο του Νταρ Μπογάζ, για να ελέγχουν τις μετακινήσεις ανθρώπων και εμπορευμάτων. Στα ταμεία της ηγεμονικής διοίκησης εισρέουν κέρδη και έσοδα από το νόμιμο εμπόριο σε συνάρτηση με το παράνομο. Τα έσοδα των εμπόρων και των ναυτικών από την εισαγωγή και εξαγωγή λαθραίων ολοένα και αυξανόταν. Η ενέργεια όμως αυτή είχε αρνητικό αντίκτυπο στις αρχές της Σάμου καθώς την δυσφήμιζε, ενώ παράλληλα ζημίωνε και το δημόσιο ταμείο του νησιού.

Σε όλη την περίοδο του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} στην περιοχή της Σάμου γίνεται λαθρεμπόριο διαφόρων ειδών εμπορευμάτων και προϊόντων. Το μεγαλύτερο γεγονός παρουσιάστηκε στα 1890 με το λαθρεμπόριο καπνού που έμελλε να δημιουργήσει εντάσεις στη ηγεμονία, όταν η εταιρία του οθωμανικού μονοπωλίου καπνού επιχείρησε να επέμβει.

Η Σάμος, αν και έχει μπει ήδη στο στόχαστρο πολλών ως καταφύγιο παράνομων δραστηριοτήτων, δεν ήταν η μόνη περιοχή όπου παρατηρούνταν τέτοιου είδους περιπτώσεις. Ανάλογες καταστάσεις λαθρεμπορίου αναπτύσσονταν και διεξάγονταν σε όλα τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, λόγω της κοντινής απόστασης που είχαν με τα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου ήταν πιο εύκολες οι μεταφορές εμπορευμάτων με όχι και τόσο νόμιμες διαδικασίες.

Τα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα υπάγονται σε φορολογία όπως και απαγορευτικές διατάξεις με αποτέλεσμα την αύξηση του λαθρεμπορίου. Προϊόντα

όπως το αλάτι και η πυρίτιδα είναι αυτά που η εισαγωγή τους θα ελέγχεται με μεγάλη αυστηρότητα, καταρχάς του αλατιού, για να ενισχυθεί η ντόπια παραγωγή στη δημόσια αλυκή ή να ενισχυθεί η παραγωγή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και για την πυρίτιδα, υπήρχαν φόβοι ότι αν χρησιμοποιηθεί θα μπορούσε να προκαλέσει αναταραχές παντός είδους. Άλλος ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο απαγορευόταν η εισαγωγή και η εξαγωγή συγκεκριμένων προϊόντων ήταν η προσπάθεια να προστατευτεί η εγχώρια παραγωγή και να ενισχυθεί η βιομηχανία του τόπου. Μπροστά όμως στο δέλεαρ του κέρδους καμιά απαγορευτική διάταξη δεν ήταν ικανή να σταματήσει τους λαθρέμπορους.

Το πρώτο προϊόν του οποίου η εξαγωγή ήταν απαγορευμένη και είχε τις προϋποθέσεις για λαθρεμπόριο, ήταν ο καπνός. Η συνήθεια του καπνίσματος ολοένα και διαδίδονταν και η κατανάλωση του αυξάνονταν. Σε νομοθετικό διάταγμα υπάρχει η σημείωση ότι ο σαμιακός καπνός είναι ως προς την ποσότητα ικανός και επαρκής προς κατανάλωση, αλλά προς την ποιότητα ελαφρύς και θα πρέπει να αναμειχτεί με άλλο χαρμάνι δυνατότερου καπνού εισαγόμενου για να μπορεί να είναι κατάλληλος προς χρήση. Τα αποτελέσματα από την διαδικασία ανάμιξης καπνών είναι σε σωστή κατεύθυνση γιατί έδωσε το έναυσμα να αρχίσουν δειλά να κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες βιοτεχνίες κοπής καπνού και χειροποίητων τσιγάρων. Στους εισαγόμενους καπνούς εφαρμόζονταν ο τελωνειακός νόμος της Σάμου που αφορούσε τον έλεγχό τους και σύμφωνα με τον ίδιο νόμο καταδιώκονταν ποινικώς οι λαθρέμποροι.

Παρόλο τους ελέγχους το λαθρεμπόριο δεν μειώνεται. Απεναντίας δυο πλοίαρχοι μεταφέρουν καπνό και πυρίτιδα στις δυτικές ακτές του νησιού, στο Καλαμπακτάσι, με απώτερο σκοπό να τα διαθέσουν λαθραία. Η πράξη αυτή δεν είχε αίσιο τέλος αφού κατασχέθηκαν τα λαθραία και οι ίδιοι όπως και τα καΐκια τους μεταφέρθηκαν στην έδρα της ηγεμονικής διοίκησης (Λάνδρος, 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ : 5

5.1 Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΒΥΡΣΟΔΕΨΙΑΣ ΣΤΟ ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ

Εικόνα:7 Τα ερείπια των παλαιών βυρσοδεψείων στο Καρλόβασι.

Πηγή: my-samos.blogspot.com/2013/07/blog-post_7944.html

Η εμφάνιση της βιομηχανίας της βυρσοδεψίας στο Καρλόβασι σύμφωνα με αρχειακές πηγές χρονολογείται από το 1868. Σύμφωνα με αυτές τις πηγές μια ομάδα αποτελούμενη από δεκαέξι βυρσοδέψες ζήτησαν από την ηγεμονική διοίκηση του νησιού την μείωση των φόρων επί της εξαγωγής κατεργασμένων βυρσών. Κατά το έτος 1874 οι βυρσοδέψες έχουν αυξήσει τον αριθμό των ατόμων που ασχολούνται με το επάγγελμα. Ιδρύουν σύλλογο και απαιτούν να ληφθούν μέτρα για την προστασία της εγχώριας βυρσοδεψίας. Η ζήτηση κατεργασμένων δερμάτων από τον οθωμανικό στρατό στη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου (1877-1878) ενίσχυσε περαιτέρω την εξέλιξη των σαμιακών βυρσοδεψιών, τα οποία αρχίζουν να εκσυγχρονίζονται και να διευρύνουν τον κύκλο εργασιών τους από τις αρχές της δεκαετίας του 1890 με τη χρήση μηχανών για καλύτερη επεξεργασία των δερμάτων.

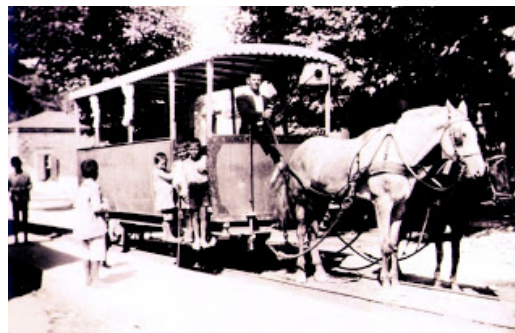
Τα βυρσοδεψία αναπτύχθηκαν στην παραλιακή ζώνη του όρμου Νέου Καρλοβάσου, περιοχή όπου διευκολύνονταν οι μεταφορές, η επεξεργασία και η εμπορία των δερμάτων. Στα τέλη περίπου του 19^{ου} αιώνα η βυρσοδεψία στο Καρλόβασι αποτελούσε ένα δυναμικό και κερδοφόρο κλάδο της εγχώριας βιομηχανίας, που ανταγωνιζόταν σε ποιότητα ελληνικά, αιγυπτιακά και τουρκικά δέρματα. Τα κατεργασμένα δέρματα εξάγονται σε αγορές της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου, της Μέσης Ανατολής αλλά και της Ελλάδας, ενώ ακατέργαστα δέρματα εισάγονται από τις ίδιες περιοχές αλλά και από μακρινές χώρες της Ασίας και της Νοτίου Αμερικής. Η μείωση ή απαλλαγή από τελωνειακούς δασμούς που είχε

εξασφαλίσει η ηγεμονία κατέστησε τα σαμιακά δέρματα ιδιαίτερα ανταγωνιστικά στις αγορές. Τα υλικά που χρησιμοποιούνταν για την επεξεργασία των δερμάτων ήταν φυσικής προέλευσης (πευκοφλοιός, σκίνος, ρούδι, βελανίδια), το μεγαλύτερο μέρος των οποίων προερχόταν από τις ορεινές περιοχές του νησιού ή εισαγόταν από τη Μικρά Ασία.

Η μεγαλύτερη ακμή της βυρσοδεψίας στο Καρλόβασι παρατηρείται την πρώτη τριακονταετία του 20^{ου} αιώνα. Στις αρχές του αιώνα οι ιδιοκτήτες βυρσοδεψείων στο Καρλόβασι ιδρύουν ομόρρυθμες εταιρείες, μερικοί συγχωνεύονται σε μεγαλύτερες επιχειρήσεις και χρησιμοποιούν σύγχρονα μηχανήματα, που βελτιώνουν την ποιότητα του τελικού παραγόμενου προϊόντος. Κατά την απογραφή του 1920 λειτουργούσαν 47 εργοστάσια βυρσοδεψίας, τα οποία απασχολούσαν πολλούς εργάτες οργανωμένους σε ισχυρό σωματείο.

5.2 ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ

Οι άμαξες και οι αραμπάδες ήταν τα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν τους εργάτες, αλλά και τα εμπορεύματα. Τα μεταφορικά αυτά μέσα μπορούσαν να μεταφέρουν περίπου δυο τόνους εμπορευμάτων. Ένα άλλο μέσο της εποχής εκείνης ήταν το ιπποκίνητο τράμ, που ένωνε το Νέο Καρλόβασι με τον όρμο και το λιμάνι. Η διαδικασία προμήθειας των βυρσοδεψείων γινόταν απευθείας με καΐκια που είχαν άμεση πρόσβαση στην παραλία ώστε να μπορούν να τα τραβήξουν στη στεριά με το εμπόρευσμά τους. Στη συνέχεια ξεκινούσε η εκφόρτωση και η φόρτωση με κατεργασμένα δέρματα και άλλα εμπορεύματα και τα έριχναν ξανά στη θάλασσα (Κροκίδης, 1998).

Εικόνα: 8 Ιπποκίνητο τράμ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 6

6.1 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στα χρόνια που η Σάμος είναι κάτω από το ηγεμονικό καθεστώς καλλιεργείται το ¼ της γης, γιατί τα υπόλοιπα ¾ των εδαφών είναι πετρώδη ή καλύπτουν την έκταση με δάση. Οι σαμιώτες κατά κύριο λόγο ασχολούνται με την γεωργία με πρωτόγονες μεθόδους, ώστε η γεωργική παραγωγή να παραμένει στάσιμη. Η αγροτική οικονομία του νησιού στηρίζεται στο κρασί και το λάδι. Από τις διακυμάνσεις των τιμών των αγροτικών προϊόντων που εξάγονται στις διεθνείς αγορές, εξαρτάται το εμπορικό της ισοζύγιο και παράλληλα και η οικονομία της.

Η τοπική αγροτική οικονομία εξαρτάται αποκλειστικά από την καλλιέργεια και παραγωγή τεσσάρων από τα κύρια μεσογειακά προϊόντα, το λάδι, το κρασί, τη σταφίδα και τέλος τον καπνό. Η ανάπτυξη της καλλιέργειας του αμπελιού στη Σάμο ήταν τελικά άμεσα συναρτημένη από τις εξελίξεις στην καλλιέργεια όλων των άλλων αγροτικών εμπορευματικών προϊόντων. Ένα άλλο προϊόν, το σιτάρι, που εμπορεύεται στη Μαύρη θάλασσα έφερε τα σαμιώτικα κρασιά στην Οδησό και το Ταϊγανρόκ. Ως το 1850 η αγροτική παραγωγή της Σάμου στηρίζεται στην παραγωγή του κρασιού, των δημητριακών, του λαδιού, των οσπρίων, των εσπεριδοειδών και των χαρουπιών.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις και ενδείξεις οι παραγωγικές δυνατότητες του αγροτικού τομέα στη Σάμο υπήρξαν υψηλές αφού κατά τον ηγεμονικό λόγο το 1856 η παραγωγή του νησιού μεταφράζεται σε 60.000 φορτώματα κρασιού και 500.000 οκάδες λαδιού. Οι αριθμοί αυτοί αν και αποτελούν εκτιμήσεις του Ηγεμόνα μπορούν να ελεγχθούν για την ακρίβειά τους και αποτελούν σαφείς ενδείξεις για τις δυνατότητες παραγωγής στη νήσο Σάμο. Κατά το τέλος της βογορικής περιόδου η αγροτική παραγωγή στρέφεται προς την αμπελοκαλλιέργεια, της οποίας το παραγόμενο προϊόν είναι εξαγωγίμο προς πολλές κατευθύνσεις.

Η αλλαγή όμως αυτή έφερε περιορισμό στην καλλιέργεια και παραγωγή των σιτηρών με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πλέον αυτάρκεια και κατ'επέκταση να υπάρχει ανάγκη για εισαγωγή. Η αγροτική παραγωγή έχει μια μακρόχρονη παρουσία στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία του νησιού. Τα προϊόντα της σαμιακής γης έχουν συμβάλει στην επιβίωση των κατοίκων αυτού του τόπου σε πολύ δύσκολες

οικονομικές περιόδους.

6.2 Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΥΛΛΟΞΗΡΑ

Εικόνα: 9 Αμπελώνες της Σάμου

Πηγή: http://my-samos.blogspot.gr/2014/03/blog-post_8869.html

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα εμφανίζεται μια πρωτόγνωρη ασθένεια των αμπελιών από την Βόρεια Αμερική, διεισδύοντας στην Ευρώπη με την ονομασία φυλλοξήρα. Τα αποτελέσματα ήταν καταστροφικά. Εκατομμύρια στρέμματα αμπελιών καταστρέφονται στη Γαλλία από το 1873 ως το 1880. Το καταστροφικό έργο της ασθένειας συνεχίζεται στη Σμύρνη και στη συνέχεια το 1888, η νόσος της φυλλοξήρας καταφέρει κύριο πλήγμα προσβάλλοντας τα αμπέλια της Σάμου. Οι πιθανολογούμενες αιτίες διάδοσης της φυλλοξήρας στη Σάμο είναι οι εξής: η πρώτη αμπελοκαλλιέργεια η οποία παρουσίασε την ασθένεια εισήχθη από την Σμύρνη αφού ο κάτοχος της συγκεκριμένης αμπέλου είχε μεταβεί στη Σμύρνη προ εξαετίας. Πιθανολογείται όμως ότι τη νόσο μετέφεραν και τράγοι. Άλλη πιθανή εκδοχή για την διάδοση της φυλλοξήρας στη Σάμο είναι από τα ενδύματα γυναικών οι οποίες εργάζονταν σε αμπελοκαλλιέργειες στα περίχωρα της Σμύρνης και στη συνέχεια ήρθαν στη Σάμο. Η αντίδραση του κράτους στην αντιμετώπιση της φυλλοξήρας ήταν άμεση αφού ήδη από τον Φεβρουάριο του 1880 το ελληνικό υπουργείο εσωτερικών είχε αποστείλει διάταγμα με τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν ενάντια στην εισβολή και εξάπλωση της νόσου. Το 1887 ο Ηγεμόνας Αλέξανδρος Καραθεοδωρής σε γράμμα του προς τον Χρυσίδη αναγγέλλει την απαγόρευση εισαγωγών φυτών και καρπών από άλλα μέρη για προληπτικούς λόγους. Επίσης το

καλοκαίρι του 1888 και συγκεκριμένα στις 12 Ιουνίου εκδίδεται διάταγμα από τον Καραθεοδωρή που αφορούσε την εισαγωγή ειδών που να μην έχουν προσβληθεί από την νόσο. Το 1892 εκδίδεται νόμος πάλι από τον Ηγεμόνα Αλέξανδρο Καραθεοδωρή με σκοπό την λήψη μέτρων κατά της φυλλοξήρας. Τον νόμο αυτό πιθανολογείται ότι συνέταξε ο επιθεωρητής γεωργίας της ηγεμονίας Α. Μανταφούνης ο οποίος επέδειξε μεγάλο ζήλο στην καταστροφή των προσβεβλημένων αμπελοκαλλιιεργειών με όλα τα οριζόμενα μέσα.

Τα μέτρα που εισηγείται ο Μανταφούνης είναι σκληρά και επώδυνα και βρίσκουν απέναντι τους αμπελουργούς των Μυτιληνίων. Ο Μανταφούνης προτείνει ουσιαστικά πλήρη καταστροφή των κλημάτων και προκαλεί την αγανάκτηση των παραγωγών οι οποίοι απειλούν μέχρι και να τον λυντσάρουν. Οι περισσότεροι φτάνουν στα όρια της χρεοκοπίας και πωλούν τα αμπέλια τους στους Χωρίτες. Επιπρόσθετη χάρη αντί για οικονομική βοήθεια από την Σαμιακή Βουλή τους δίνει την χαριστική βολή. Για να μην οδηγηθούν στη χρεοκοπία καταφεύγουν στον δανεισμό με επαχθής όρους στους οποίους δεν μπορούν να ανταποκριθούν και οδηγούνται σε αυτό ακριβώς που προσπαθούσαν να αποφύγουν, στη χρεοκοπία. Οι κατασχέσεις και οι πλειστηριασμοί είναι καθημερινό φαινόμενο.

Από την κατάσταση ευνοούνται μόνο οι κεφαλαιούχοι και οι δανειστές αφού με τις απαλλοτριώσεις οι φτωχοί χάνουν τα κτήματά τους αλλά και οι πλούσιοι δεν μπορούν να πάρουν πίσω τα χρήματα που είχαν δανείσει διότι είχε πέσει κατακόρυφα η αξία των αμπελιών. Οι συνθήκες εξαθλίωσης που επικρατούν οδηγούν νέους οικογενειάρχες στο να εγκαταλείψουν την γεωργία, αύξηση της εγκληματικότητας και στην μετανάστευση. Το καλοκαίρι του 1893 επικρατεί αναβρασμός ο οποίος ενισχύεται από την λάθος κίνηση του Μανταφούνη να στείλει στους Μυτιληνιούς την ηγεμονική χωροφυλακή μαζί με τούρκους στρατιώτες αντί να μεταβεί ο ίδιος στο χωριό για να κατευνάσει τα πνεύματα. Η κίνησή του αυτή προκαλεί την λαϊκή οργή και ακολουθούν σκηνές πανικού και φρίκης με τον τραγικό απολογισμό των δέκα νεκρών και πολλών τραυματιών αφού η χωροφυλακή μπροστά στο εξαγριωμένο πλήθος έκανε χρήση πυρών.

6.3 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Κατά την ηγεμονική περίοδο στη Σάμο ισχυρό πλήγμα αποτέλεσε η κρίση του 1854 η οποία απείλησε την κοινωνική σταθερότητα της εποχής και επηρέασε αρνητικά όλα τα επίπεδα ζωής του νησιού. Η κρίση του 1854 (ονομαζόμενη και ως πείνα του 1854), αποτελεί την πρώτη μεγάλη κρίση διατροφής αφού συνδεόταν άμεσα με την δυνατότητα του πληθυσμού να παράγει και να εξασφαλίσει το απαραίτητο σιτάρι το οποίο αποτελούσε βασικό είδος διατροφής για τους ευρωπαϊκούς και αφρικανικούς λαούς.

Όπως γνωρίζουμε ήδη από τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης η έλλειψη αγαθών υψώνει τις τιμές, αντίθετα η υπερπροσφορά μειώνει την τιμή του προϊόντος ώστε να αντισταθμιστεί το ισοζύγιο. Οι παράγοντες οι οποίοι παίζουν καθοριστικό ρόλο για την σχέση προϊόντος παραγωγού και καταναλωτή είναι η μετεωρολογική χρονιά από άποψη κλίματος που θα φέρει καταστροφή στη σοδειά, αυτόματα η μικρή προσφορά θα φέρει υψηλές τιμές και ως αποτέλεσμα όλου αυτού ο αγροτικός πληθυσμός θα περιέλθει σε κατάσταση φτώχειας και δυστυχίας.

Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες οδήγησαν στην καταστροφή των προϊόντων και συγκεκριμένα ο δριμύτατος χειμώνας οδήγησε σε ξηρασία όλων των χαρουπόδενδρων, πορτοκαλολεμονόδεντρων, ελαιόδεντρων και ενός μέρους των ορεινών αμπελώνων. Η φοβερή αυτή κακοκαιρία και η καταστροφή των καρπών προκαλεί σοβαρά προβλήματα στο ταμείο της πατρίδος και φέρνει αδυναμία των σαμίων να εκπληρώσουν τον σουλτανικό φόρο. Η αυτάρκεια στον τομέα των σιτηρών δέχεται σοβαρό πλήγμα αφού οι ανάγκες των κατοίκων ανερχόταν σε 400.000 κιλά και η παραγωγή στις καλύτερες των περιπτώσεων πλησιάζει τα 200.000 κιλά.

Οι σαμιώτες για να καλύψουν το υπόλοιπο μέρος των αναγκών πρόσφεραν προσωπική εργασία κατά την διάρκεια του θερισμού στις απέναντι μικρασιατικές ακτές ή αγόραζαν δημητριακά από εμπορικά πλοία προερχόμενα από την Ρωσία ή την Μέση Ανατολή. Το φθινόπωρο του 1853 δημιουργείται πραγματικός πανικός σε παραγωγούς και πληθυσμό από τον συνδυασμό έλλειψης σιτηρών και έλλειψης χρημάτων. Το ελάχιστο σιτάρι που υπάρχει στη Σάμο κάνει την τιμή του απαγορευτική για ανθρώπους που έχασαν την παραγωγή τους και τους προκαλεί

μεγάλα βιοποριστικά προβλήματα αφού ζουν εξολοκλήρου από την γεωργία.

Σε αυτό το σημείο και έχοντας αναφέρει όλα όσα συμβαίνουν τη χρονιά της κρίσης στη νήσο Σάμο για τον αγροτικό πληθυσμό και στους ιδιώτες, δανειστές και ενοικιαστές, θα πρέπει να δούμε και σε τι κατάσταση βρίσκεται και το Δημόσιο Ταμείο. Είναι φυσικό με όλες τις προαναφερθείσες καταστάσεις να επηρεάζονται τα οικονομικά της νήσου. Για την περίοδο που αναφερόμαστε το ταμείο έχει δυο όψεις, πρωτίστως έλλειψη εσόδων από τις πηγές που το χρηματοδοτούν και που συνδέονται άμεσα με την γεωργική παραγωγή και κατά δεύτερον, από χρέη που έχουν αποδοθεί σε προηγούμενες χρήσεις.

Το 1853 η Βουλή θα αναφέρει στην έκθεση της το πρόβλημα που θα προκύψει από την καθυστέρηση των ενοικιαστών και το πρόβλημα να μεγιστοποιείται την επόμενη χρονιά. Στον ηγεμονικό λόγο του 1854 διαβάζουμε:

«...Οι διάφοροι οφειλέται του δημοσίου, ενοικιασταί των δημοσίων προσόδων, ωφελούμενοι εκ της ανωρρηθείσης καταστροφής των προϊόντων, καθηστερούσιν εις το Γενικόν του τόπου Ταμείον, όχι ευκαταφρόνητον ποσόν, το οποίον πλησιάζει το ήμισυ του όλου των ετησίων εισοδημάτων...».

Στο Δημόσιο Ταμείο θα εμφανιστεί ένα τεράστιο έλλειμμα από την μη καταβολή των οφειλομένων από τους αγρότες σε συνδυασμό με την αδυναμία των ενοικιαστών να εισπράξουν τα οφειλόμενα ποσά. Το έλλειμμα στο ταμείο θα δημιουργήσει πρόβλημα στη μη καταβολή των μισθών των υπαλλήλων του κράτους αλλά και την αδυναμία να πληρωθεί ο βασιλικός φόρος. Όσοι αδυνατούν να καταβάλουν τους φόρους συντάσσουν αίτηση σε μια προσπάθεια αποφυγής η αναβολής της πληρωμής μέχρι το τέλος της συγκομιδής, προσπαθώντας να παρουσιάσουν την δύσκολη κατάσταση που έχει περιέλθει το Πριγκιπάτο ώστε να καταφέρει να ευαισθητοποιήσει τους υπεύθυνους στην Υψηλή Πύλη να δώσουν μια πιο ευνοϊκή λύση στο πρόβλημά τους. Η οικονομική κατάσταση της αυτοκρατορίας και ο Κριμαϊκός πόλεμος ανάμεσα στη Ρωσική Αυτοκρατορία από τη μια πλευρά και των συμμαχικών δυνάμεων της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, της Αυτοκρατορίας της Γαλλίας, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Σαρδηνίας από την άλλη πλευρά, δεν θα αφήσει περιθώρια για ευνοϊκή μεταχείριση στο πρόβλημα των αγροτών.

Στην ίδια κατάσταση θα βρεθεί και η Συνέλευση του 1855 με την απόρριψη του αιτήματός της. Γι' αυτούς που δεν είναι συνεπείς όσον αφορά τις καταβολές τους προς το Δημόσιο Ταμείο πρέπει να αναφέρουμε ότι ο φορολογικός νόμος που θεσπίζει την ενοικίαση των προσόδων (έσοδα που προέρχονται από την ενοικίαση ακίνητης περιουσίας), προβλέπει και τις ανάλογες ποινές σε περίπτωση που οι ενοικιαστές δεν καταβάλλουν στο χρονικό διάστημα που απαιτείται τα χρήματα που οφείλουν. Όμως η ολοκληρωτική καταστροφή των προϊόντων αποτρέπει την εφαρμογή παρόμοιων διατάξεων.

Στη Σάμο αναλαμβάνει ως κυβερνήτης ο Ιωάννης Γκίκας προερχόμενος από την πλευρά του πατέρα του Δημήτριου ως γαλαζοαίματος και από την πλευρά της μητέρας του Μαρίνας Καμπινεάνου από τις πιο γνωστές οικογένειες της Βλαχίας. Όταν έγινε η πρώτη συνέλευση επί ηγεμονίας του διαπιστώθηκε ότι το ποσό των καθυστερούμενων ήταν 345.058 γρόσια και από αυτά είχαν εισπραχτεί μόλις 128.122 γρόσια. Μπροστά στο πρόβλημα του ελλείμματος και την κάλυψή του οι κυβερνώντες Κομένικος και Γκίκας θα εφαρμόσουν τους νόμους που ορίζουν τη δίωξη όσων ευθύνονται για την είσπραξη των καθυστερούντων και θα προβούν σε μειώσεις που αφορούν δαπάνες του κράτους αλλά και σε εκκαθάριση γενικώς των λογαριασμών.

Ο Γκίκας ως κυβερνήτης του νησιού ενώ προσπαθεί να φανεί αντάξιος του υψηλού αξιώματός του, αποθαρρύνεται από τις μεγάλες δυσκολίες που έχει περιέλθει το νησί. Πρώτα η φτώχεια των κατοίκων και έπειτα η μιζέρια, όπως αναφέρει σε επιστολή του προς τη σύζυγο του, έχει φτάσει στο ανώτατο όριο, «700-800 οικογένειες τρέφονται με τριβόλια». Η κατάσταση ένα χρόνο αργότερα παραμένει ίδια. Απελπισία δήλωνε ο Γκίκας αφού στο νησί έρχεται να προστεθεί και η αρρώστια των αμπελιών. Η όλη κατάσταση αυξάνει τα προβλήματα με αποτέλεσμα να μην γίνονται οι πληρωμές των δημοτικών τελών από τους κατοίκους του νησιού και αυτό να δυσχεραίνει την κατάσταση για την εύρυθμη λειτουργία της διοίκησης και την πληρωμή του φόρου.

Τα προβλήματα διαδέχονται το ένα το άλλο. Μετά την άσχημη κατάσταση που έχει περιέλθει το Δημόσιο Ταμείο έρχεται να προστεθεί και η κακή διαχείριση των προσόδων από τον ταμεία της εποχής Γρ. Κωνσταντά. Η κρίση και η έλλειψη εσόδων προκαλούν το σκάνδαλο για το οποίο υπεύθυνος είναι ο Γενικός Ταμίας.

Πραγματοποιείται συνέλευση η οποία απορρίπτει τον απολογισμό και την γενικότερη διαχείριση του πρώην Ταμίου. Του αποδίδονται κατηγορίες όπως κατασπατάληση του δημοσίου πλούτου, ότι έκανε χρήση άνευ λόγου του δημοσίου χρήματος αφού δεν είχε στην δικαιοδοσία του εντάλματα που να δικαιολογούν τα ανωτέρω, καθώς ότι είναι η αιτία για το υψηλό έλλειμμα που παρουσιάστηκε στο Δημόσιο Ταμείο. Το σκάνδαλο παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις γιατί αναφέρεται ρητώς ότι:

«...επειδή ως εξάγεται εκ των Γενικών λογαριασμών το εισπραχθέν εκ μέρους των επιστατών των Τελωνείων, της εκπαιδευτικής εισφοράς και Δεκάτης ποσόν είναι πολλά ολίγον, να ευαρεστηθή ο Σ. Τοποτηρητής μετά της συστηθησομένης Βουλής και του Γεν. Ταμίου να εξελέγξη μετά πλείστης ακριβείας τους λογαριασμούς αυτών, και εάν αποδειχθώσιν καταχρασταί να υποχρεωθώσιν εις την αποζημίωσιν του Γεν. Ταμείου και αποκλεισθώσι του λοιπού της τοιαύτης υπηρεσίας ...».

Με την αναφορά διαπιστώνεται απάτη από τους ενοικιαστές και τους επιστάτες προς το Δημόσιο Ταμείο, με αποτέλεσμα η νέα Συνέλευση να προβεί στην ενέργεια της εκκαθάρισης για την τιμωρία όσων ευθύνονται για τις πράξεις κατάχρησης του Δημοσίου πλούτου και χρήματος.

Είναι φανερό ότι η Σάμος διανύει περίοδο κρίσης. Κατά συνέπεια η οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση των κατοίκων ενεργοποιεί τους μηχανισμούς που δρουν στη σαμιώτικη κοινωνία να αναλάβουν δράση για να μπορέσουν να ανακόψουν την πορεία της κρίσης.

Οι σαμιώτες παίρνουν μέτρα για να μπορέσουν να βοηθήσουν αυτούς που έχουν περιέλθει σε δυστυχία. Υπάρχουν αναφορές ότι από τις αρχές του 1854 έγιναν προτάσεις για την δημιουργία φιλανθρωπικού ιδρύματος το οποίο θα εξυπηρετούσε αυτό το σκοπό. Προς αυτή την κατεύθυνση συμπλέει και η Συνέλευση με την απόλυτη πλειοψηφία στη σύσταση της φιλοπτώχου εταιρίας για την ανακούφιση των δυστυχούντων σαμίων. Η σύνταξη του σχετικού κανονισμού θα ανατεθεί μετά από προτροπή της Συνέλευσης στον τοποτηρητή Κομένικο και στη Βουλή. Παρότι η φιλόπτωχος εταιρία κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες να εκπληρώσει στο μέγιστο το έργο της για το οποίο είχε συσταθεί, εντούτοις και ως αποτέλεσμα οι προσπάθειες δεν ήταν οι αναμενόμενες, αφού δεν μπόρεσε ούτε κατά το ελάχιστο να βοηθήσει

στην κατάσταση που είχαν περιέλθει οι σαμιώτες από την καταστροφή των αμπελιών και των προϊόντων αυτών.

Συστήνονται συνελεύσεις και οι πληρεξούσιοι προσπαθούν να βρουν λύσεις στο μεγάλο πρόβλημα που έχει προκύψει. Η κατάσταση είναι χαοτική και μπροστά στον κίνδυνο οι σαμιώτες να χάσουν τα δικαιώματα που έχουν κατακτήσει, προσπαθούν να εξισορροπήσουν την ήδη τεταμένη κατάσταση. Από την άλλη πλευρά οι αγρότες, έχοντας περιέλθει σε κατάσταση απόγνωσης, αρχίζουν να ζητούν έστω και λίγα χρήματα για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στη δύσκολη κατάσταση που βρίσκονται ακόμα και με όρους που δεν θα εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους.

Τα μέλη της συνέλευσης αποφασίζουν με απόλυτη πλειοψηφία, προς ανακούφιση των αγροτών, να μην υπάρξει αλλαγή στον φορολογικό νόμο και να ισχύσει ο νόμος του 1851, καθώς και μέτρα αντιμετώπισης γι' αυτούς που ζητούν χρήματα. Σε πρώτη φάση η συνέλευση θα αποφασίσει να γίνει εσωτερικός δανεισμός από την κοινότητα αλλά επειδή βλέπουν ότι δεν θα υπάρξει αποτέλεσμα στρέφουν το αίτημά τους προς την Βουλή να τους εξασφαλίσει εξωτερικό δάνειο ύψους 150.000 έως 200.000 γρόσια, τα οποία θα διαθέσουν σε όσους πληρούν τις προϋποθέσεις δηλ είναι πραγματικά άποροι και φτωχοί. Το εγχείρημα θα βρεθεί στο κενό αφού και οι ίδιες οι κοινότητες δεν μπορούν να εξασφαλίσουν δάνειο για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Για την σωτηρία των πληγέντων θα εμπλακούν και ξένοι παράγοντες όπως ο υποπρόξενος της Μεγάλης Βρετανίας ο Γρηγόριος Λουί-Μάρκ ο οποίος μεν θα συμφωνήσει να δώσει δάνειο στην κοινότητα του βαθιού αλλά θα ζητήσει να του εξασφαλίσουν εγγυήσεις. Με τη δύναμη που έχει ως υποπρόξενος της Μεγάλης Βρετανίας θα του ανοίξει τον δρόμο ώστε να εμπλακεί πιο ενεργά στα πράγματα, την ώρα που το νησί περνάει κρίση. Στο όνομά του υπογράφονται εγκύκλιοι και διανέμονται στα χωριά στους οποίους γίνεται αναφορά προς τους δημάρχους να καταθέσουν καταλόγους στους οποίους θα αναγράφονται τα ονόματα των απόρων πολιτών ώστε αυτοί να μπορέσουν να δανειοδοτηθούν με αγγλικά χρήματα.

Την ενέργεια αυτή οι σαμιώτες θα την ερμηνεύσουν ως μια καθαρή ανάμειξη της Αγγλίας στα εσωτερικά του πριγκιπάτου. Οι σαμιώτες θα δικαιωθούν από τα

λεγόμενα που αναφέρονται σε αλληλογραφία του υποπρόξενου Scene με τον Stradford de Redkliff. Το γεγονός ότι το νησί περνάει κρίση και η προσπάθεια της Αγγλίας να επωφεληθεί από αυτό, η Γενική Συνέλευση θα το χαρακτηρίσει ως ένα επιπλέον κακό για τον τόπο. Από τα στοιχεία που υπάρχουν δεν έχει εξακριβωθεί αν η Αγγλία τελικά βοήθησε τους Σαμιώτες ή έμεινε στο επίπεδο των σκέψεών της.

Όπως είναι φυσικό με την κρίση προκύπτει και ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα, αυτό της ανεργίας, κοινωνική υποβάθμιση και υποτίμηση, μια τάξη σε αδιέξοδο, μια ολόκληρη κοινωνία σε αδιέξοδο. Οι κοινωνικές πραγματικότητες προμήνυαν αναταραχή, ανακατατάξεις, εξεγέρσεις, γενική αναστάτωση. Ο τοποτηρητής Κομένικος στρέφει τις προσπάθειες του για την αντιμετώπιση του φαινομένου προς δυο κατευθύνσεις. Από τον ηγεμονικό λόγο του 1854 διαβάζουμε:

«...Η γενική δυστυχία των κατοίκων την οποίαν δεν παράλειψα να παραστήσω αποχρώντως προς την Ευεργετικήν Υ.Α. Κυβέρνηση έφερεν εις πολλήν συναίσθησιν την Διοικητικήν του τόπου Αρχήν και σκεφθείσα εκ συμφώνου μετά των κ.κ. Βουλευτών απεφάσισε δια να οικονομήση τους πλειότερον δυστυχούντες κατοίκους, χωρίς να ενθαρρύνει την αργίαν, να ανοίξη με όλην την καταμαστίζουσαν το Ταμείον του τόπου αχρηματίαν, εργασίας, ως τοιαύτας δε ενέκρινε τους δυο δρόμους Βαθέος και Αυλακίων, των οποίων ο μεν πρώτος προβαίνει επιτυχέστατα, ο δε δεύτερος επερατώθη ήδη...».

Η πρώτη κατεύθυνση της διοικητικής αρχής για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι τα δημόσια έργα. Η χρηματοδότηση των δυο δρόμων γίνεται από ένα ταμείο που στην ουσία είναι άδειο. Παρ'όλα αυτά αναπτρώνονται οι ελπίδες του κρατιδίου για την αντιμετώπιση της ανεργίας και των άλλων παραγόντων της κρίσης. Σύντομα όλες οι ελπίδες θα καταλήξουν μάταιες. Η έκθεση του Scene με ημερομηνία 14 Ιανουαρίου 1854 αναφέρεται με λακωνικό τρόπο στο ζήτημα:

«...Ο κύριος Κομένικος άρχισε να προσφέρει εργασία σε μερικά από τα πιο δοκιμασμένα χωριά, αλλά από την παρούσα ένδεια του δημόσιου Ταμείου το μέτρο αυτό δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά τις δυσκολίες. Εργάζονται τώρα μόνο 35 άνδρες με 5 πιάστρα την ημέρα, στο δρόμο που επισκευάζει, με σκοπό να προσφέρει κάποια ανακούφιση...».

Η δεύτερη απόπειρα του τοποτηρητή είναι να καταθέσει νομοσχέδιο «περί

εγκτητικών φόρων» για την ανακούφιση των κατοίκων. Η προσπάθεια αυτή αποβλέπει στη αντιμετώπιση της κρίσης και με ό,τι συνεπάγεται. Οι στόχοι του νομοσχεδίου είναι αφενός η αντιμετώπιση της πείνας και αφετέρου να μην θιγούν τα συμφέροντα του Δημοσίου. Στο άρθρο 1 του νομοσχεδίου προβλέπεται η κατάργηση φόρου από τους δημητριακούς καρπούς και τα όσπρια. Με την κατάργηση των φόρων στα δημητριακά η ηγεμονική κυβέρνηση αποβλέπει στην αύξηση της ντόπιας παραγωγής, η οποία είχε σταματήσει λόγω της καλλιέργειας του αμπελιού, με απώτερο σκοπό την μείωση των εισαγωγών. Η μέριμνα αυτή δείχνει τον βαθμό εξάρτησης της Σαμιακής οικονομίας προμήθειας σιτηρών από άλλες χώρες αλλά και με κύριο προμηθευτή την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η εξάρτηση αυτή αποτέλεσε έναν σημαντικό λόγο και αιτία της κρίσης (Θρασυβούλου, 1998).

6.4 ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΟΥΣ

Στην αγροτική οικονομία της Σάμου τον 19^ο αιώνα γίνονται αλλαγές σε προϊόντα που εξάγονται σε αγορές της δυτικής Ευρώπης. Η αλλαγή αυτή γίνεται λόγω της μετατόπισης από την παραγωγή δημητριακών στην αυξανόμενη παραγωγή οίνων και σταφίδας. Οι αναφορές αυτές υποδηλώνουν η έκταση των μοναστηριών στο νησί κατά μέσο όρο πριν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με τα μετέπειτα χρόνια και επικρατούσε μια οικονομία από κτηνοτρόφους, ανθρώπους που έσπειραν και όργωναν τη γη με φυσικούς τρόπους ώστε να συντηρούν την γονιμότητα του εδάφους.

Λόγω της λιγοστής έκτασης γης η καλλιέργεια κόστιζε όλο και περισσότερα χρήματα καθώς το κόστος των προϊόντων φυτών για την σπορά ήταν ολοένα και πιο απαιτητική. Για την ενίσχυση του εδάφους γινόταν χρήση κοπριάς, η οποία δυνάμωνε την αναπτυσσόμενη φύτευση κλημάτων όλο τον 19^ο αιώνα, στα μωσχάτα σταφύλια, λόγω της ζήτησης σε εξαγωγές στο εξωτερικό των σαμιώτικων προϊόντων. Οι έμποροι και οι παραγωγοί είχαν εντοπίσει ότι τα ντόπια κλήματα των μωσχάτων και φωκιανών σταφυλιών είχαν καλύτερη απόδοση σε χαμηλά υψόμετρα απότι στα ορεινά μέρη του νησιού λόγω του κλίματος αλλά και του εδάφους. Η αιτία που δεν υπήρχαν μεγάλες ισόπεδες εκτάσεις αλλά λιγοστοί κάμποι περιορισμένοι ανάμεσα σε βουνά και μικρότερα υψώματα, όπως της Χώρας, ο

μεγαλύτερος και γονιμότερος κάμπος με έκταση 10 τετραγωνικών χιλιομέτρων, του Μεσόκαμπου, της Βλαμαρής, των Βουρλιωτών και του Καρλοβάσου και άλλοι ακόμη μικρότερη οφειλόταν στη γεωγραφική δομή του νησιού.

Πολλά μικρά ρέματα διέτρεχαν το νησί τα οποία πήγαζαν από την οροσειρά του Καρβούνη, με ορισμένα από αυτά να διατηρούν τη ροή τους ώστε να χρησιμοποιούνται για το πότισμα των χωραφιών τους μήνες του θέρους σε ημιορεινές περιοχές. Οι καλλιεργητές των αμπελιών αρχικά επέλεξαν να καλλιεργήσουν σ' ολόκληρη την πεδινή βόρεια πλευρά του νησιού αλλά, λόγω του ότι ήταν πολλοί αναγκάστηκαν να μεταφερθούν στα ημιορεινά υψώματα στις βόρειες λοφοσειρές και στις πλευρές του Καρβούνη (της Αμπέλου) και του όρους Κέρκη, καθώς και στις νότιες πλαγιές του πρώτου για να φυτεύσουν αμπέλια.

Μετά από πολλές προσπάθειες αφενός εργασίας και αφετέρου δαπανών για δυο χρόνια οι καλλιεργητές περίμεναν να αποδώσουν καρπούς οι κόποι τους. Η παραγωγή στα ορεινά έφτανε μόλις τα τρία πέμπτα εκείνης των πεδινών περιοχών. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η σαμιακή αμπελοκαλλιέργεια έφτανε τα 50.000 στρέμματα, ενώ προς το τέλος του αιώνα είχε υπερδιπλασιαστεί λόγω της ζημιάς από την νόσο της φυλλοξήρας που κατέστρεψε τα γαλλικά αμπέλια κατά την δεκαετία του 1880 με συνέπεια να υπάρχει μεγάλη ζήτηση για τα σαμιακά προϊόντα. Οι μικρομεσαίοι ιδιοκτήτες αναφέρουν τα προβλήματα τους σε επιστολές στις οποίες αναγράφονται τα εξής:

«...Η κυβέρνηση αντί να βοηθάει, φορολογεί προς όφελος πολιτικών καταχραστών. Έτσι ο είλωτας των αιώνων είναι μοιραίο να είναι ο πρώτος να προσφέρει το αίμα του στον πόλεμο-να κόπτει πάντα το κεφάλι από το βάρος της τσάπας και του αλετριού εν ειρήνη. Τι γίνεται με τους ακτήμονες και τους μικροϊδιοκτήτες; Η εξουσία – η κυβέρνηση – κάθε τόσο η κυβέρνηση, στέλνει υπαλλήλους-εισπράκτορες με μεγαλοπρεπή συνοδεία, ακόμα και ιερωμένους, στις μεγάλες εορτές για να τονίσουν το θρησκευτικό αίσθημα των αγροτών, αλλά αν παράλληλα έστελνε εις περιόδους νεαρούς επιστήμονες της γεωπονίας τόσο καλλίτερα θα ήταν για να μεταδώσουν στους αμαθείς ως επί το πλείστον πρακτικούς αγρότες και επιστημονικά φώτα¹».

«...αγρότες της περιφέρειας Εξ Γειτονικών, ταλαιπωρημένοι από την πείνα και δυστυχία, και εξοργισμένοι από την απονιά, αναλγησία, και απληστία των οινεμπόρων, αποφάσισαν να διαδηλώσουν με τον πιο έντονο τρόπο την αγανάκτηση τους για την συστηματική εγκατάλειψη τους τόσο από το κράτος όσο και από την λοιπή κοινωνία. Τα μεσάνυχτα εκείνης της ημέρας (αρχές Αυγούστου 1932) οι καμπάνες των χωριών της περιοχής άρχισαν να χτυπούν έντονα καλώντας τους γεωργούς στο πόδι να ξυπνήσουν ύστερα από αιωνόβιο ύπνο. Το συντηρητικότερο στοιχείο είχε γίνει θηρίο και έλεγε πράγματα που κανένας δεν θα μπορούσε να φανταστεί. Το τι είπαν για τους εμπόρους ούτε λέγετε ούτε γράφετε και όμως την έντιμη εξέγερση της αγροτικής μάζας του νησιού μας φαίνεται πως την ξέχασαν ολότελα, μερικοί²».

«...η παράταξη των οινεμπόρων είχε δημιουργήσει καλλιμάρμαρα μέγαλα και πλούτη που στήριζαν μια άνετη ζωή, ενώ για αυτή των παραγωγών επικρατούσε μια σπαρακτική εξαθλίωση φθάνοντας μέχρι την στέρηση του καθημερινού ψωμιού³».

Ανάμεσα σε μερικούς μικροπαραγωγούς και ακτήμονες ενοικιαστές ήταν φανερό ότι δεν υπήρχε συντονισμός, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τους οινεμπόρους. Η ιδέα είχε πέσει για συνεταιρισμό, όμως η έλλειψη γνώσεων, των περισσότερων γεωργών και των διαφορετικών αντιλήψεων από τους προοδευτικούς αστούς του νησιού ήταν αδύνατον να κατανοήσουν την ιδέα και τα οφέλη του συνεταιρισμού. Στο νησί δεν υπήρχαν γεωργικοί συνεταιρισμοί, με την βασική έννοια του χαρακτηρισμού πιστωτικοί, προμηθευτικοί, παραγωγικοί και αρμόδιοι για τις πωλήσεις.

Αυτό οφειλόταν στις κεφαλές του νησιού οι οποίοι στερούσαν την ενημέρωση και την γνώση για τα σημαντικά οφέλη που θα είχαν αν είχαν προβεί στην ίδρυσή τους. Από την άλλη πλευρά οι ήδη υπάρχον οργανισμοί, συνιστούσαν απλές επαγγελματικές ενώσεις και απέβλεπαν στην ελάχιστη επιμόρφωση καθώς και στα περιορισμένα οικονομικά συμφέροντα των λιγοστών μελών τους. Οι παραγωγοί θα είχαν εξασφαλίσει την είσπραξη υψηλότερων τιμών από τους μεσίτες και τους εμπόρους, εάν όλοι μαζί με κοινό στόχο δημιουργούσαν συνεταιρισμούς.

¹ Επιστολή του αγρότη Κώστα Δ. Σαμαρά, Αιγαίον 22-9-25.

² Επιστολή του αγρότη Ν. Ταμπακλή, Σάμος 7-8-32.

³ Επιστολή του Ν. Παπανικολάου, μέλος του Οινοποιητικού Συνεταιρισμού Νενέδων, Σάμος 25-2-33.

6.5 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ

Στα πεδινά της Σάμου ένα μεγάλο μέρος έκτασης γης ανήκει σε λίγους μεγαλοκτηματίες, ενώ οι περισσότεροι αγρότες είχαν κατά μέσο όρο γύρω στα πέντε στρέμματα ο καθένας. Περίπου το 10% των αγροτών ήταν ακτήμονες ιδιαίτερα μετά των ερχομό των προσφύγων από την Μικρά Ασία το 1912. Η μεγαλύτερη πλειοψηφία είχε στην κατοχή της μικρής έκτασης γης περί τα πέντε στρέμματα, ενώ δεν έχει εξακριβωθεί ο αριθμός των μεσαίων ιδιοκτητών. Στη δύσκολη κατάσταση που είναι οι παραγωγοί ακόμα και διπλάσιες εκτάσεις να είχαν στην κατοχή τους δεν θα τους έλυνε τα προβλήματα επιβίωσης των ίδιων αλλά και των οικογενειών τους.

Οι πωλήσεις των προϊόντων που είχαν μειωθεί, τα έξοδα καλλιέργειας που αυξάνονταν διαρκώς, η βαθιά χρεοκοπία, έκανε αρκετούς να στραφούν σε εναλλακτικές καλλιέργειες όπως η καπνοκαλλιέργεια ή ακόμα και το ενδεχόμενο της μετανάστευσης. Το ένα τέταρτο της γεωργικής έκτασης του νησιού ήταν στην κατοχή των μοναστηριών. Την έκταση αυτή αρχικά οι επιτροπές των μοναστηριών τη νοίκιαζε σε άτομα με μεγάλη οικονομική ευμάρεια για προσωπικές τους ανάγκες όπως κυνήγι και διακοπές στην εξοχή. Τα κτήματα ήταν άνω των πενήντα στρεμμάτων σε έκταση. Όταν η Ηγεμονία έφτανε στο τέλος αλλά και μετά την ένωση του νησιού με την Ελλάδα, η περιουσία των μοναστηριών δόθηκε προς ενοικίαση σε ακτήμονες και μικροκαλλιεργητές σε πολύ μικρότερα κομμάτια, από δυόμιση έως και δώδεκα στρεμμάτων με μισθώσεις που έφταναν τα είκοσι και τριάντα έτη.

Με νόμο της Ηγεμονίας το 1905, έδινε το δικαίωμα παράτασης στους ενοικιαστές για επιπλέον είκοσι έτη με την εξασφάλιση ότι οι μισθώσεις αυτές δεν ήταν εύκολο να ακυρωθούν. Έτσι οι μικρές εκτάσεις που διέθεταν πολλοί αμπελουργοί ήταν ως ένα βαθμό μισθωμένες. Τα κτήματα αυτά βρίσκονταν σε ορεινές τοποθεσίες με προβλήματα στην καλλιέργεια και την ποιότητα του εδάφους, εντούτοις οι μικροκτηματίες τα είχαν ανάγκη για την συμπλήρωση των ιδιοκτησιών τους, ώστε να μπορούν να έχουν βιώσιμη καλλιέργεια όπως επίσης και να μπορούν να αποκτούν ικανοποιητικό εισόδημα (Μουτάφης, 2014).

6.6 ΤΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Για μια τετραετία κυβερνήτης της Σάμου είναι ο Ανδρέας Κοπάσης (1907-1912). Τους πρώτους μήνες τηρούσε με μεγάλο σεβασμό τα Προνόμια και έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για το λαό. Περιοδεύοντας σε όλα τα χωριά, υποσχόταν να επιβάλει την ησυχία και την τάξη, να περιορίσει τα αδικήματα και να αναστηλώσει το γόητρο της δικαιοσύνης. Κλασική μέθοδος εισαγωγής στην τυραννία. Καθώς όμως η διοίκηση της Σάμου δεν μπορούσε να καταφέρει να επιλύσει τα προβλήματα που αφορούσαν στην οικονομική πρόοδο του τόπου, αναλαμβάνει πρωτοβουλία ο Κοπάσης για την ίδρυση του γεωργικού ταμείου. Η ίδρυση του γεωργικού ταμείου ήταν χρήσιμη για τον αγροτικό πληθυσμό της Σάμου.

Οι πωλήσεις των προϊόντων σε πολύ καλές τιμές φέρνουν οικονομική ευημερία στο νησί. Οι εισπράξεις του δημοσίου είχαν αυξηθεί και το δημόσιο ταμείο μπορούσε να ανταποκριθεί σε όλες του τις υποχρεώσεις. Σε αυτό συνετέλεσε η μεγάλη ανάπτυξη και ευφορία κατά τα χρόνια εκείνα, αλλά και οι τιμές των προϊόντων του νησιού που είχαν βελτιωθεί. Η κατάσταση αυτή από οικονομικής πλευράς έγινε πολύ καλύτερη μέσα στο έτος 1911. Η ευφορία του νησιού το έτος αυτό οφείλεται στην καλή παραγωγή των αμπελιών, αλλά και των ελαιοδέντρων. Η παραγωγή του λαδιού στο νησί ήταν την εποχή εκείνη στα 5.000.000 οκάδες. Τα οικονομικά του δημοσίου είχαν ανέλθει σε υψηλά επίπεδα και τα κεφάλαια του γεωργικού ταμείου είχαν ανέβει στις 500.000 γρόσια. Το γεωργικό ταμείο μεταβλήθηκε αργότερα σε Γεωργική Τράπεζα, η οποία ήταν χρήσιμη για το νησί (Βακιρτζής, 2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 7

7.1 Η ΕΛΑΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Εικόνα : 10 Το μάζεμα της ελιάς

Πηγή : my-samos.blogspot.com/2016/02/blog-post_9.html

Η Σάμος από την αρχαιότητα αποτελεί ένα νησί με ανεπτυγμένους τους τομείς του εμπορίου και της γεωργίας. Η ευφορία της γης σε συνδυασμό με το εξαιρετο κλίμα της συντελούν στην παραγωγή των προϊόντων της που κατά κύριο λόγο είναι το λάδι, το κρασί και άλλα. Σημαντικό ρόλο κατέχει η θέση της καθώς βρίσκεται πολύ κοντά στην μικρασιατική ακτή και αυτό την βοήθησε στις μεταξύ τους εμπορικές συναλλαγές.

Το σημαντικότερο προϊόν που εμπορεύεται το νησί είναι το λάδι. Το 1880 αποτελεί μια από τις πιο καλές χρονιές για την ελαιοκαλλιέργεια και ελαιοπαραγωγή του νησιού. Οι πρώτες ελιές σε ποιότητα απορροφώνται από τις αγορές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι υπόλοιπες βρώσιμες ελιές παστώνονται για να χρησιμοποιηθούν αργότερα. Η σοδειά του λαδιού αυτής της χρονιάς κρίνεται ως εξαιρετική. Το μεγαλύτερο μέρος της εξάγεται κυρίως στις αγορές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η υπόλοιπη σοδειά στη Δυτική Ευρώπη. Η εξαγωγή του ελαίου γίνεται κυρίως από το λιμάνι του Τηγανιού, είτε μέσω αντιπροσώπων εμπορικών εταιριών ή άλλων αγορών του Πειραιά.

Η συγκυρία αυτή είναι θετική για το ελαιόλαδο, που έρχεται να σημειώσει σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα που οφείλονται όμως όχι στην επέκταση της παραγωγής ελαιολάδου αλλά στην επίτευξη σταθερών και υψηλών τιμών στην εσωτερική και διεθνή αγορά. Η χρονιά αυτή αποτελεί φυσικά την εξαίρεση μέσα

στην μακροχρόνια κρίση του λαδιού. Στο σύνολο των εσόδων από εξαγωγές του λαδιού για την τοπική οικονομία της Σάμου, κάνει αυτή τη διεθνή κρίση πιο ομαλά αποδεκτή από τους εμπορικούς μηχανισμούς του νησιού. Και αυτό γιατί το λάδι ακολουθεί με τη σειρά του τις διακυμάνσεις των τιμών όλων των άλλων αγροτικών προϊόντων για το τελευταίο μισό του 19ου αιώνα.

Και το λάδι υφίσταται τις συνέπειες της πτώσης των αγροτικών τιμών που χαρακτηρίζει τη «μεγάλη ύφεση» της περιόδου 1875-1890, με συνέπεια τη δραστική μείωση των εσόδων από τις εξαγωγές του. Οι τιμές του λαδιού είχαν αρχίσει να πέφτουν διεθνώς από τα μέσα του 19ου αιώνα με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της ελαιοκαλλιέργειας σε πολλές περιοχές της Μεσογείου. Οι κλυδωνισμοί αυτοί προσγειώνουν ανώμαλα την τοπική οικονομία που είναι εξαρτώμενη από προϊόντα εμπορεύσιμα με διεθνή προσανατολισμό. Τη φάση αυτή των χαμηλών σε φορτώματα ελαίων ως τις αρχές του 20ου αιώνα ακολουθεί η οικονομία του νησιού. Την ίδια κρίση περνά ξανά η ελαιοκαλλιέργεια κατά τα έτη 1914- 1915 όπου σημειώνεται μια σημαντική καθίζηση. Η ελαιοπαραγωγή πέφτει κατακόρυφα και σταθεροποιείται τελικά για όλη την υπόλοιπη προπολεμική περίοδο σε επίπεδα κατά πολύ χαμηλότερα των αρχών του αιώνα.

7.2 Η ΜΕΓΑΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

Η ευφορία του νησιού οφείλεται στην καλή παραγωγή των αμπελιών, αλλά και των ελαιοδέντρων.

1. Η ετήσια παραγωγή από μοσχάτα αμπέλια είναι περίπου 60.000 καντάρια σταφίδα.
2. Η ετήσια παραγωγή της μαύρης σταφίδα ανέρχεται στις 25.000 καντάρια
3. Η συνολική παραγωγή από σταφύλι ραζακί με 700 καντάρια σταφίδα.

Η εξαιρετικής ποιότητας σταφίδα εξάγεται σε πολλές χώρες και αποφέρει σημαντικά έσοδα για το νησί. Το δεύτερο προϊόν το οποίο είναι σημαντικό για την οικονομία του νησιού είναι το λάδι. Όταν η χρονιά είναι καλή για την σοδειά αποφέρει περίπου 25.000-30.000 καντάρια λάδι. Το λάδι κατά κύριο λόγο το κατανάλωναν οι Σαμιώτες, αλλά και άλλες χώρες όπως η Οθωμανική Αυτοκρατορία,

η Αγγλία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ρωσία και η Ρουμανία. Το σύνολο των εξαγωγών του νησιού την χρονική περίοδο 1870-1875 ανέρχεται στα 18.000.000 πιάστρα και των εισαγωγών στα 10.000.000 πιάστρα. Σημαντική πορεία έχουν και οι εξαγωγές των σαμιώτικων οίνων καταλαμβάνοντας μεγάλο μερίδιο στη διεθνή αγορά. Οι εξαγωγές κατευθύνονται προς τα Γαλλικά, Ιταλικά, Γερμανικά λιμάνια της Βαλτικής, Τούρκικα και Αυστρο-ουγγαρέζικα λιμάνια.

Από την προσβολή των γαλλικών κλιμάτων από την ασθένεια της φυλλοξήρας αυξάνει ακόμη περισσότερο τις εξαγωγές σταφίδας και κρασιού από το νησί. Κατά την περίοδο 1875-1880 το εμπόριο αυτών των προϊόντων γνωρίζει εξαιρετική ανάπτυξη. Το 1880 μάλιστα σημειώνεται διπλάσια αύξηση των πωλήσεων αλλά και στο ύψος της τιμής αυτών των προϊόντων, σε σύγκριση με την προηγούμενη πενταετία. Τόση είναι η εμπορική κίνηση που οι πλοιοκτήτες προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα με αλλαγές στα δρομολόγια των πλοίων. Το δρομολόγιο που κάλυπτε τη διαδρομή Σμύρνη-Σάμος- Αλεξάνδρεια γινόταν μια φορά τον μήνα με την υπάρχουσα κατάσταση γίνεται εβδομαδιαίο.

Τη ραγδαία αυτή οικονομική ανάπτυξη της Σάμου κατά την περίοδο 1880-1882 υποστηρίζεται με τις καθημερινές συνδέσεις με την Ευρώπη οι μεγάλες ναυτεμπορικές εταιρίες. Τη φάση αυτή ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού ακολουθεί μια βαθιά κρίση. Οι τιμές των βασικών προϊόντων του νησιού πέφτουν στις διεθνείς αγορές γύρω στα 1888. Οι τιμές του οίνου και της σταφίδας πέφτουν και τις ακολουθούν στο κατρακύλισμα αυτό και οι αγορές της παραγωγής που μειώνονται αισθητά. Το μέτρο όμως που επιβάλλει το 1889 η γαλλική κυβέρνηση για εφαρμογή υψηλού δασμού στην εισαγωγή σταφίδας από τις περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με έναρξη την 1.3.1890, αναζωογονεί τις διεθνείς αγορές του προϊόντος, καθώς όλοι σπεύδουν να προαγοράσουν και να παραγγείλουν τις μεγαλύτερες δυνατές ποσότητες ώστε να προλάβουν την επιβολή δασμού. Στη φάση αυτή η Γαλλία απορροφά τον μεγαλύτερο όγκο της εξαγόμενης από τη Σάμο σταφίδας.

Η Ιταλία εισάγει από τη Σάμο μεγάλες ποσότητες και τις επανεξάγει με υψηλότερη τιμή στη Γαλλία. Τέλος η Τεργέστη εισάγει και προωθεί σημαντικές ποσότητες αυτού του προϊόντος στην Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία. Όλα αυτά συμβαίνουν ως τις αρχές του 1890 οπότε η εμπορική αυτή έξαρση κοπάζει και η

διεθνείς αγορά βρίσκει σιγά-σιγά την αρχική της ισορροπία στις προγενέστερες, πολύ χαμηλότερες τιμές και μικρότερες ποσότητες διακίνησης του προϊόντος. Στη νέα αυτή, αλλά συνήθη, πραγματικότητα εισέρχεται ξανά η τοπική οικονομία της Σάμου για την περίοδο που ακολουθεί ως τα τέλη του αιώνα. Το 1890, όταν αρχίζει η φυλλοξήρα, από τη Σάμο εξάγονται 60.000 φορτώματα οίνου. Το 1900 οι εξαγωγές μόλις φτάνουν τα 30.000 φορτώματα. Πριν από τη φυλλοξήρα καλλιεργούνταν 45.000 στρέμματα με αμπέλια αποδίδοντας ένα ακαθάριστο έσοδο της τάξης των 150.000 χρυσών λιρών Τουρκίας. Το 1900 καλλιεργούνται μόλις 21.000 στρέμματα με συνολικό έσοδο που ανέρχεται στις 36.000.000 προπολεμικές δραχμές (Χατζημανώλη, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 8

8.1 ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ ΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΡΤ ΣΑΙΔ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

Στο κεφαλαίο αυτό αναφέρονται οι εμπορικές συναλλαγές του εμπόρου Γ. Νέγρη από την Σάμο, με το Πορτ Σάιδ της Αιγύπτου. Το υλικό είναι από επιστολές τις οποίες συνέλεξε η Χριστίνα Τέφου Δρα Γαλλικής Φιλολογίας και η Δέσποινα Καλβίνου, φιλόλογος, απεσπασμένη στα ΓΑΚ Σάμου.

Το 1880 ο παροικιακός ελληνισμός γίνεται αντικείμενο μελέτης ανθρώπων που ασχολούνται και ερμηνεύουν την οικονομία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, πριν από τις ενσωματώσεις μερικών τμημάτων του. Το ενδιαφέρον τους στρέφεται στην οικονομία της νήσου Σάμου η οποία είναι υπό καθεστώς αυτονομίας (ηγεμονίας) έως το 1912. Ο Σάμιος εμπόρος Γ. Νέγρης αποτελεί μια ξεχωριστή προσωπικότητα του νησιού ο οποίος διακρίθηκε στο Πορτ Σάιδ της Αιγύπτου, με εμπορικές δραστηριότητες και στην γενέτειρα του, όπως απορρέει από την αλληλογραφία του με την οικογένεια του χρυσοχού Σταυρινού στο Λιμένα Βαθέος. Ο Γ. Νέγρης, επέλεξε την πόλη του Πορτ Σάιδ για τόπο διαμονής και δηλώνει ότι οι λόγοι που τον οδήγησαν σε αυτή την απόφαση ήταν κυρίως οικονομικοί. Οι Έλληνες της Αιγύπτου θεωρούν την περίπτωση του Πορτ Σάιδ ιδιαίτερη, ως μια πόλη στο βόρειο άκρο του Σουέζ που δημιουργήθηκε για την εξυπηρέτηση των εμπορευμάτων τα οποία εισάγονται και στη συνέχεια θα επανεξαχθούν σε άλλη χώρα.

Η συγκεκριμένη αλληλογραφία αποτελεί μέρος ενός ιδιωτικού αρχείου, της οικογενειακής επιχείρησης των Σταυρινών, στην οποία αναφέρονται τα εξής:

- Τη δυναμική του εμπορίου των σαμιακών προϊόντων, κυρίως των αγροτικών, τα οποία εξάγονται σε μια διευρυμένη αγορά, αυτής του Πορτ Σάιδ, πριν το 1900.
- Τις δραστηριότητες της οικογένειας των Σάμιων Σταυρινών, σχετικά με την καλλιέργεια, συγκομιδή, μεταφορά και φορολόγηση των όποιων αγροτικών προϊόντων διοχετεύονται στο Πορτ Σάιδ και στη Σάμο.

- Τις ενδοοικογενειακές σχέσεις Σταυρινών – Νέγρη, όπως τις διαμορφώνουν κατά περίπτωση επιχειρηματικές συνεργασίες ή αντιπαλότητες.
- Προβλήματα που προκύπτουν για την ιθαγένεια του Νέγρη.

Οι επιστολές Γ. Νέγρη προς Μιχαήλ Σταυριανό, αναδεικνύουν τις μεταξύ τους σχέσεις, που άλλοτε είναι αρμονικές ή σε άλλες περιπτώσεις διακρίνονται από όχι και τόσο ήπιο κλίμα.

Σύμφωνα με την συγγραφέα στις επιστολές του Νέγρη προς τον Σταυρινό αναφέρονται οι αγροτικές εργασίες, κυρίως της αμπελουργίας και κατά δεύτερο λόγο στις ελαιοκαλλιέργειες και καπνοκαλλιέργειες. Η παραγωγή του οίνου, όπως είναι γνωστή για αιώνες στη Σάμο, στηρίζει την αγροτική οικονομία του νησιού. Οι μικροϊδιοκτήτες, φυτεύουν τα κλήματα, σε πεζούλες, λόγω του εδάφους που είναι σε ορεινές περιοχές και παράγουν καρπό επιτραπέζιο, σταφίδα και πολλές ποικιλίες κρασιών. Η ποικιλία του κρασιού που εξάγεται εκτός νήσου είναι το μοσχάτο σύμφωνα με τους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης, καθορίζοντας την τιμή στα όρια της τοπικής οικονομίας του αυτόνομου κρατιδίου. Οι Σαμιώτες αναγνωρίζουν στο όνομα της ποικιλίας του μοσχάτου οίνου, τα οικονομικά οφέλη και επιδίδονται στην καλλιέργεια των αμπελιών τους, με πρακτικές που θα είναι προς το όφελος του ιδιοκτήτη. Αυτές οι πρακτικές είναι κατά περίπτωση: η πρακτική των κολίγων, των μισακών, των επιστατών, των εργατών.

Στις επιστολές των Νέγρη και Σταυρινού αναφέρονται τα ακόλουθα στοιχεία: Για την καλλιέργεια των αμπελιών, είναι απαραίτητη η ύπαρξη των κολίγων. Ο Γ. Νέγρης προτείνει τον Αντώνιο Χαρίτσο και τον Νικόλαο Κολώνη να σκάψουν τα αμπέλια. Τον Αύγουστο γίνεται αναφορά στον τρύγο. Στις 29 Νοεμβρίου 1893 προτείνεται τα αμπέλια να δοθούν μισακά. Αν δεν δέχεται ο Ευάγγελος Μαυρίκης θα πρέπει να βρεθεί άλλος για τα μισακά. Σύμφωνα με την επιστολή της 4ης Σεπτεμβρίου 1893 υπάρχει και η λύση της πώλησης «εάν ευρεθή τις όστις θέλει αγοράσει τα αμπέλια γράψον μοι κάμε δε λόγον εις τον Παπά Πισάδων και εις τον Μουρίκην». Τον Ιανουάριο του 1895 πρέπει ο Μιχάλης Σταυρινός να φροντίσει το κλάδεμα των αμπελιών και ένα μόνον σκάψιμο, αφού είναι άδικο να καταστραφούν. Για την καλλιέργεια των αμπελιών μεριμνά ο Γ. Νέγρης και στέλνει χρήματα για να μη καταστραφούν.

Τον Ιούλιο του 1895 τίθεται το θέμα να πουληθεί το μαξούλι «όπως το παίρνουν ούλλη» για να γλιτώσει ο ίδιος από τους κόπους. Την επόμενη χρονιά γίνεται πάλι αναφορά στο κλάδεμα των αμπελιών και στο σκάψιμο. Για την καλλιέργεια θα πρέπει να βρει «κανέναν επιστάτην καλόν να το καλλιεργήση καλά και πλήρωσε τον επιστάτην κανεν γρόσι περισσότερο». Με τη λύση του επιστάτη θα «λείψουν οι κολίγοιδες» Γίνεται αναφορά στην «γραία Μανοίνα να επιστατήσει εκείνη επάνω εις τους αργάτας» Στα ενοίκια των αμπελιών αναφέρεται ο Μ. Ζαμπούνης, ενώ υπήρξε πρόβλημα με αυτά. Σε προηγούμενες επιστολές γίνεται αναφορά για την ενοικίαση των αμπελιών με καταβολή του ενοικίου που είχε ψηφιστεί πως έπρεπε να πληρώνουν στα μοναστήρια.

Για την ενοικίαση των χωραφιών υπήρχαν αποδείξεις οι οποίες επιβεβαίωναν για ποιες χρονιές είχαν δοθεί τα ενοίκια, καθότι είχε υπάρξει πρόβλημα για προηγούμενα έτη με λανθασμένη εντύπωση για το ποια ενοίκια είχαν εξοφληθεί. Η λάθος εντύπωση ξεκαθάρισε ενώπιον του Αλέκου Γιοκαρίνη «εις του Μανιάτη το Καφενεϊόν». Ο επιστάτης τον Φεβρουάριο δίνει οδηγίες για την σωστή καλλιέργεια των αμπελιών ώστε αυτά να αποδώσουν καλύτερη παραγωγή. Για τα αμπέλια υπάρχουν συγκεκριμένες εργασίες όπως το κλάδεμα, το σκάψιμο, το θειάφισμα και του τρύγου σε ετήσια βάση και είναι φανερό η σημασία που δίνεται από τον υπεύθυνο για την καλύτερη απόδοση των αμπελιών.

Ο Νέγρης στην επιστολή επισημαίνει την σπουδαιότητα για το καθαρισμό των αγγείων φύλαξης του κρασιού, κυρίως των βαρελιών. Πρέπει να καθαριστούν με θερμό νερό. Εάν είναι πολύ βρώμικα πρέπει να χρησιμοποιήσουν και «άλυσων» δηλαδή την αλισίβα, το σταχτόνερο που είναι αλκαλικό διάλυμα και με αυτό καθάριζαν τα τρυγικά και άλλα οξέα και ακαθαρσίες που απέμειναν από την προηγούμενη χρήση του βαρελιού. Για την εργασία του πλυσίματος θα υπολογιστεί και θα δοθεί ένα ημερομίσθιο. Το 1892 δεν ήταν καλή χρονιά για το μοσχάτο κρασί, με αποτέλεσμα ο Νέγρης να δυσκολευτεί να το πουλήσει. Από την επιστολή της 12 Ιουνίου 1893 πληροφορούμαστε τα προβλήματα της ποιότητας του μοσχάτου και της ρητίνης (σπίρτο, θολή ρητίνη, λάσπη. Λόγω της μικρής απόστασης από την Αίγυπτο τα ελληνικά κρασιά είχαν μεγάλη ζήτηση. Ο Νέγρης επιδίωκε στην καλή ποιότητα των κρασιών για να μπορεί να τα εξάγει.

Πλούσιες σε αριθμό είναι οι πληροφορίες, οι οποίες καταγράφουν πως

γίνονται οι μεταφορές των αγροτικών προϊόντων από τον χώρο παραγωγής προς τον Λιμένα Βαθέος και με ατμόπλοια στο Πορτ Σάιδ. Επίσης στην ίδια επιστολή γίνεται αναφορά στον τρύγο και ο Μ Σταυρινός μέσω του Κωνσταντή Παντελιδάκη θα αποστείλει στον Γ. Νέγρη 4-5 κοφίνια σταφύλια ή αν αυτό σταθεί αδύνατο θα στείλει με φορτωτική δέκα κοφίνια κολοκυθάτα σταφύλια. Ο Γ. Νέγρης τον Οκτώβριο ζητά καλή ρετσίνα και δύο μικρά βαρέλια σούμα. Το Νοέμβριο παραγγέλνει ένα βαρέλι μοσχάτο, ένα ρομπόλα και ένα ρετσίνα. Οι ποικιλίες κρασιών καταναλώνονται ανάλογα με την εποχή, γι' αυτό και τον χειμώνα κατανάωναν κυρίως μαύρο κρασί και λιγότερο ρετσίνα. Εξαιτίας της τιμής που πωλείται το μαύρο κρασί στο Πορτ Σάιδ (37 παράδες η οκά, ελεύθερο παντός εξόδου) η παραγγελία περιορίζεται μόνον σε «κανένα βαρελάκι «ρομπόλα καλήν» και η τιμή της να είναι «συγκαταβατικωτέρα από της άλλης». Λόγω της κακής συγκοινωνίας Σάμου και Αιγύπτου, θα υπάρξει στασιμότητα στις εμπορικές συναλλαγές των κρασιών με αποτέλεσμα ο Γ. Νέγρης να μην έχει εμπόρευμα να πουλήσει και να γίνει εκκαθάριση των μεταξύ τους λογαριασμών για τα κρασιά και τα αμπέλια.

Τον Νοέμβριο του 1894 ζητά να του στείλει ρομπόλα και μοσχάτο στο δε βαρέλι του μοσχάτου ζητά να ρίξουν «λίγο σπύρτο εκ της ταμιτζάνας». Όσον αφορά την σχέση ποιότητας και τιμής διατυπώνονται απορίες γιατί ενώ διαδίδουν πως τα κρασιά είναι φτηνά εκείνα είναι «εις τας πρώτας τιμάς» και το μοσχάτο είναι θολό. Τα προβλήματα της ποιότητας συνεχίζονται με αποτέλεσμα να εκφράζονται αντιρρήσεις για την τιμή πώλησης του μοσχάτου στα 82 γρόσια κυρίως λόγω της ποιότητας: είναι ακόμα «κουρκούτα» και σπύρτο. Θα πρέπει να πληρωθεί η μισή τιμή στον Γιαννακό Λερίου για το μοσχάτο εξαιτίας του ότι το «κρασί είναι κομμένον και αδύνατον να πουληθεί».

Η τιμή που θα πληρωνόταν ο Λερίου ήταν 82 γρόσια, τιμή «εις την οποίαν εφέτος άλλος δεν επληρώθει» για πράγμα χαλασμένο. Κατά πάσαν πιθανότητα ήξερε ο Λερίου το πρόβλημα της ποιότητας γι' αυτό και «συνεβούλευσε να θέσσητε σπύρτο». Ο Γ. Νέγρης ζητά από τον Μ. Σταυρινό να αναλάβει εκείνος την εργασία και να κρατά μερίδιο «δια το χασομέρι» του, επειδή η ποιότητα εξακολουθεί να είναι άσχημη, υπάρχουν υποψίες ότι ο μεσίτης δεν κάνει καλά την δουλειά του και γι' αυτό οι εμπορικές αυτές συναλλαγές χαρακτηρίζονται ως χασομέρι, αφού η κύρια

εργασία του Σταυρινού ήταν η χρυσοχοΐα. Συνεπώς η έκφραση «χασομέρι» δηλώνει εμμέσως πλην σαφώς το πάρεργο ή πιθανότατα την δευτερεύουσα δραστηριότητα των Σταυρινών, πέρα από την χρυσοχοΐα ως τέχνη και εμπορική δραστηριότητα. Οι επιστολές καλύπτουν την χρονική περίοδο από το 1891 έως το 1896 κατά την οποία εισέρχονται και εξέρχονται αρκετές αποστολές από τη Σάμο προς την Αίγυπτο και το αντίθετο. Απαιτούνται συγκεκριμένα έγγραφα για την μεταφορά π.χ. τουρκικός ντεσκερές καθώς και ασφάλεια των προϊόντων. Συχνές είναι οι καθυστερήσεις στις μεταφορές των προϊόντων με αποτέλεσμα οι συναλλαγές να καθυστερούν και να δημιουργούνται ενδοοικογενειακές παρεξηγήσεις προμηθευτή με εμπόρου. Τον Αύγουστο του 1893 δημιουργήθηκαν προβλήματα με αποτέλεσμα ο Γ. Νέγρης να μην λαμβάνει επιστολές του Μ. Σταυρινού και να ανησυχεί. Μέχρι τις 16 Αυγούστου δεν είχε λάβει επιστολή. Για να προστατευθούν τα προϊόντα ήταν απαραίτητη η πληρωμή ασφάλειας.

Οι αγροτικές εργασίες περιελάμβαναν και την καπνοκαλλιέργεια η οποία θα στηρίξει και θα απογειώσει την τοπική σαμιακή οικονομία τόσο στα τέλη του 19ου αι. όσο και στις αρχές του 20ού. Η πώληση των καπνών ήταν δύσκολη με αποτέλεσμα μέχρι τον Ιανουάριο 1893 ο Γ. Νέγρης «να μην έχει κάμη πράξη». Στις 8 Μαρτίου 1893 τα καπνά ήταν ακόμα απούλητα. Στις 12 Ιουνίου 1893 δεν απέδωσε λίγα μόνον δέματα. Στις 5 Αυγούστου τα καπνά ήταν ακόμα απούλητα και γι' αυτό δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει το ταξίδι στην Σάμο. Στις 16 Οκτωβρίου 1893 ζητάει από τα 5 δέματα να βγάλει δείγματα για να μην ανοίγουν όλο το δέμα, ενέργεια που απαιτούσε κόπο και έξοδα.

Τον Νοέμβριο του 1893 αναφέρει ο Νέγρης ότι τα δείγματα καπνών πρέπει να έχουν καλό χρώμα, να είναι μυρωδάτα ή ξηρά. Ανάλογα με την εκλογή των εμπόρων θα γίνει η παραγγελία και θα σταλούν τα χρήματα. Ανάμεσα στα προϊόντα που ο Μ. Σταυρινός έστελνε στον Γ. Νέγρη περιλαμβάνονται και οι σταφίδες με οδηγίες ότι πρέπει να σταλούν αμέσως για να προλάβουν τους ανταγωνιστές. Η ποσότητα που ζητάει είναι 80 καντάρια και αν δεν φτάσει θα συμπληρωθεί από άλλον. Για τις σταφίδες αν η τιμή είναι 16 γρόσια θα παραγγείλει 20 καντάρια ακόμα, σύμφωνα με την επιστολή της 29 Νοεμβρίου 1893. Στις 17 Δεκεμβρίου ζητάει ακόμα 50-60 καντάρια με τιμή 11 ή 13 γρόσια και όχι παραπάνω, ενώ στις 20 Δεκεμβρίου ζητά την επίσπευση της αποστολής για να μην προλάβουν άλλοι. Η καθυστέρηση της

αποστολής της σταφίδας ανησυχεί τον Γ. Νέγρη, επειδή είχε πάρει καπάρο 2 λίρες, χωρίς όμως να έχει λάβει ακόμα το εμπόρευμα. Οι τιμές των προϊόντων καθορίζονταν σε γρόσια, και οι παραγγελίες προσδιορίζονταν ανάλογα με την τιμή του προϊόντος και την ποιότητα.

Ήδη από το τέλος Νοεμβρίου 1893 ήταν γνωστό πως οι τιμές ήταν φτηνές και για τις ελιές και για το λάδι, αλλά ο Γ. Νέγρης ζητούσε γραπτώς τις τιμές τους. Για τις αποστολές των χρημάτων θα έπρεπε να έχει προηγηθεί η είσπραξή τους, με αποτέλεσμα στις 16 Οκτωβρίου 1893 να στέλνει λιγότερα χρήματα απ' όσα υπολόγιζε. Στις 17 Δεκεμβρίου 1893 για να γίνουν οι παραγγελίες οι τιμές θα έπρεπε να είναι: 11-13 γρόσια η τιμή της σταφίδας, 14-50 γρόσια η τιμή του μοσχάτου, έως 60 γρόσια η τιμή της ρετσίνας, 2½ - 3 γρόσια η τιμή της οκάς του λαδιού, 1 - 1 ½ γρ. η τιμή των ελαιών. Σε μία πολυεθνική Ανατολική Μεσόγειο του τέλους του 19^{ου} αιώνα, όπου συναλλάσσονταν με γρόσια, φράγκα, λίρες οθωμανικές και λίρες Αγγλίας, ο μικρόκοσμος των Νέγρη - Σταυρινών με πάρεργο το εμπόριο αγροτικών και μετέπειτα εδώδιμων αποικιακών προϊόντων που εισάγονταν στη Σάμο, αποτυπώνει τον ζωντανό κόσμο του διαμετακομιστικού εμπορίου που αποφέρει κέρδος.

Από την δευτερεύουσα αγροτική δραστηριότητα της οικογένειας των Σταυρινών και τις πωλήσεις του Νέγρη, η βελτίωση του εμπορίου αφορούσε σε νέα προϊόντα τα οποία διεύρυναν τον αρχικό πυρήνα της εμπορίας του οίνου, του ελαίου και του καπνού. Τα «εδώδιμα-αποικιακά» της Ανατολής κινούνταν στα πλαίσια της προσφοράς και της ζήτησης. Η ζήτησή τους που δηλώνει ποιότητα ζωής και ευζωία διαμόρφωνε νέες διατροφικές και αστικές συνήθειες. «Παν το ιδιαίτερο θεωρείται εξαιρετικό», καρύδες, χουρμάδες και λοιπά είδη από την Ανατολή, τονώνουν το εμπόριο.

Τα ποσά που αναφέρει ο Νέγρης ότι έστειλε στον Σταυρινό αποδεικνύουν την σημασία των εμπορικών συναλλαγών:

«...Επιστολήν σας έστειλα καθώς και δευτέραν λάβε με την εσώκλειστον φορτωτικήν όπου θα λάβης γρόμπο 15 λίρας Αγγλικάς και [4] τέσσερα [...] λοϊζα.

Δυνάμει εσωκλείστων εν τη παρούση μου φορτωτικών θέλετε

παραλάβη εν χρηματόδεμα περιέχον εικοσιτέσσερα (αρ. 24) λίρας Αγγλίας διά αγοράν οίνων κ.λ.π.

Προ οκτώ ημερών σας έστειλα φορτωτικήν να λάβεται τα βαρέλια και τέσσερα 4 τσουβάλια καρίδες και 24 λύραις αγγλικαίς διά κρασιάν και δεν γνωρίζωμεν ακόμη εάν τα ελάβατε.

Δυνάμει της εσωκλείστου φορτωτικής θέλετε λάβη λίρας Αγγλικάς δέκα επτά (αρ. 17) δια να μοι αποστείλητε όσον το δυνατόν τάχιστα και με πρώτον ατμόπλοιον κρασά.

Σας αποστέλλω επίσης σήμερα διά του Αυστριακού χρηματόδεμα περιέχων 15 (αρ. 15) λίρας Αγγλίας, δύο (αρ. 2) λίρας Τουρκίας και τρία (αρ. 3) εικοσόφραγκα, άτινα περνάτε εις τον λογαριασμόν μου και μοι αποστέλλετε με πρώτον μέσον όσο το δυνατόν τα κρασά, ίνα προλάβωμεν και κάμωμεν πράξιν.

Σήμερα αποστέλλω υμίν διά του Αυστριακού (αρ. 13) λίρας Αγγλίας και (αρ. 2) δύο εικοσόφραγκα, άτινα δυνάμει της εσωκλείστου φορτωτικής θέλητε περιλάβη.

Σοι αποστέλλω εισέτι εννέα (αρ. 9) λίρας Αγγλίας διά να εκτελεσθώσιν αι παραγγελίαι μου.

Τας αποσταλείσας 9 Αγγλίας λίρας πιστεύω να ελάβατε. Αποστέλλω υμίν σήμερα την φορτωτικήν 5 βαρελίων και ετέραν δι ής θα παρελάβητε λίρας Αγγλίας (18) δέκα οκτώ δεν ηδυνήθην να εισπράξω περισσότερα δια να αποστείλω υμίν διότι πολλά κρασά μένουσιν απώλυτα... Η φορτωτική των βαρελίων είνε με το Γαλλικόν εκ δε του χρήματος με το Αυστριακόν.

Προχθές σοι έστειλα δια του Αυστριακού λίρας 18».

Η επιστολή που γράφτηκε στις 7 Μαρτίου 1894, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον λόγω της αναφοράς που γίνεται για την Οθωμανική Τράπεζα. Μια σημαντική τράπεζα που άρχισε να λειτουργεί στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με υποκαταστήματα σε μεγάλες και σημαντικές πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το Πορτ Σάιδ δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση λόγω των εμπορικών

συναλλαγών που είχε. Πιστεύω ήδη να ελάβατε τας τε επιστολάς μου και τας εν αυταίς εσωκλείστους επιταγάς της Οθωμανικής Τραπέζης την μεν πρώτην εκ λιρών δέκα της δε δευτέρας εξ είκοσι δύο, προς εκτέλεσιν των παραγγελιών μου. Σήμερον διά του Αυστριακού ατμοπλοίου αποστέλλω υμίν δέκα (αρ.10) λίρας Αγγλίας και έξι (αρ. 6) εικοσόφραγκα άτινα δυνάμει της εσωκλείστου φορτωτικής θέλετε παραλάβη.

Ο Νέγρης εμπορεύεται πολλά προϊόντα μεταξύ αυτών και το γλυκό «κουρμάς» που πρέπει να δοκιμασθεί πρώτα στη σαμιακή αγορά. Η συγκομιδή του συγκεκριμένου προϊόντος γίνεται κατά τον Σεπτέμβριο. Για να είναι σίγουρος ότι το προϊόν θα γίνει δεκτό από τους υποψήφιους πελάτες προβαίνει σε έρευνα αγοράς για το γλυκό, όπως επίσης και για το αυγοτάραχο, για το οποίο θα πρέπει πρωτίστως να μάθει σε ποια τιμή πουλιέται. Με θετικά αποτελέσματα προβαίνει στην αποστολή των προϊόντων. Το 1894 αναφέρεται ως προϊόν εμπορεύσιμο και η φασκομηλιά, την οποία ο Σταυρινός άργησε να στείλει και ο Γ. Νέγρης δίνει οδηγίες να την περάσει από το τελωνείο ως σούμα.

Για την παραλαβή της φασκομηλιάς υπήρξε καθυστέρηση αλλά από την επιστολή της 30 Ιανουαρίου 1895 των αδελφών μαθαίνουμε ότι «ελάβαμεν χθες την φλασκομηλιά». Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση της κόρης Τριανταφυλλιώς για τα εμπορεύσιμα προϊόντα από την οικογένεια της. Σχετικά με τους χουρμάδες πίστευε πως οι αποστολές πρέπει να γίνονται πρώτα για δοκιμή αλλιώς να μην πραγματοποιούνται αποστολές «εκ των ειδών τούτων». Είναι φανερό η διστακτικότητά της σχετικά με τα ξένα προϊόντα, εξαιτίας του ρίσκου που θα είχε μια εμπορική συναλλαγή τόσο για τον πατέρα ο οποίος θα έστελνε τα προϊόντα όσο και για τον σύζυγο που θα του έμεναν απούλητα και θα τον απασχολούσαν από την κυρίως δουλειά του την χρυσοχοΐα.

Στην επιστολή της 11 Σεπτεμβρίου 1895 γράφει ότι ετοιμάζει γλυκό στον Τσουκαλαδάκη και αν θέλει κορμά και καρύδες να γράψει. Στη δυσανάγνωστη επιστολή της 26 Νοεμβρίου 1895 γίνεται αναφορά σε χουρμάδες και ανανά που δεν ξέρει ο Νέγρης αν έφτασαν στον προορισμό τους. Οι εμπορικές σχέσεις με τον Τσουκαλαδάκη συνεχίζονται και στην επιστολή της 10 Ιανουαρίου 1896 ο Νέγρης πληροφορεί τον Σταυρινό ότι θα πρέπει να λάβει από τον Τσουκαλαδάκη 59 χρυσά φράγκα. Ο Τσουκαλαδάκης χρωστά χρήματα στον Σταυρινό από τις μεταφορές των

προϊόντων, αφού όταν «τα έφερον εγώ δεν επλήρωσα ναύλον ούτε τελωνείον».

Η επόμενη συναλλαγή μαζί του περιλαμβάνει το προϊόν βανίλια. Αυτό σημειώνεται στην επιστολή της 13 Φεβρουαρίου 1896, σύμφωνα με την οποία θα στείλει στον Τσουκαλαδάκη βανίλια. Στις 25/8 Μαρτίου 1896 γράφει ότι «θέλεται λάβη 120 δρ. βανίλια των οποίων δείδεις εις τον Τζουκαλαδάκη και η αξία αυτής είναι φρ. 20». Το τσάι το είχαν συντροφικά, και καταθέσαν 38 φράγκα.

Ο Γ. Νέγρης θεωρούσε ότι για να ασχοληθεί κάποιος με τις αγορές θα πρέπει να έχει τις απαραίτητες γνώσεις, για το λόγω αυτό στην επιστολή της 17 Νοεμβρίου 1893 ενεργεί προς αναζήτηση άλλου άτομου εκτός του Μ. Σταυρινού για να εκτελεί τις παραγγελίες.

Διαβάζοντας τις επιστολές των Νέγρη - Σταυρινών διαπιστώνουμε ότι τούτο το «αλισβερίσι» σχετικά με την προμήθεια των σαμιακών αγροτικών προϊόντων και τη διάθεσή τους στην Αίγυπτο δεν ήταν αυθαίρετο αλλά υπόκειται σε έλεγχο και ακολουθούνταν μια διαδικασία διεκπεραίωσης του. Η «δεκατιά» ως όρος αφορούσε την δεκάτη δηλαδή το 1/10 της παραγωγής που αποδιδόταν ως φόρος, και ο ντεσκερές στις συναλλαγές υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ουσιαστικά αποτελούσαν εκφάνσεις της λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού, σε επίπεδο της δημοσιονομικής του πολιτικής. Συνεπώς η Ηγεμονία της Σάμου, η Οθωμανική Αυτοκρατορία και το Ελληνικό Βασίλειο μεριμνούσαν σχετικά με την τόσο σημαντική λειτουργία του εμπορίου, επενδύοντας στη συλλογή των φόρων από αυτό. Οι ακόλουθες επισημάνσεις, καθώς προκύπτουν από τις συγκεκριμένες επιστολές εμπλέκουν δραστηριότητες, πρόσωπα και λειτουργίες στον κρατικό μηχανισμό και στην διεξαγωγή του εμπορίου:

το δέκατον του οικοκυρού

ρεβάλσο από την αντζενσία

ναύλα συγκαταβατικά

Ντεσκερές (Τουρκικός ντεσκερές υπογραφόμενος εν ταύτα αποστέλετε αμέσως). Το έγγραφο κοινοποίησης (απόδειξη πληρωμής) είναι απαραίτητο για την διεξαγωγή των εμπορικών συναλλαγών.

Στις 19 Δεκεμβρίου 1894 γίνεται λόγος σχετικά με τους όρκους που πρέπει να λάβει ο Γ. Νέγρης για το εάν είναι Έλληνας, όταν τούτο ελέγχεται σε δικαστική διαμάχη. Το θέμα της υπηκοότητας λύθηκε με το εσώκλειστο πιστοποιητικό με το οποίο ο Δήμαρχος Λιμένος Βαθέος πιστοποιεί ότι είναι Έλληνας (Τέφου, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 9

9.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την ολοκλήρωση της συγγραφής της πτυχιακής μου εργασίας μπορώ να συμπεράνω ότι η Σάμος μπορεί να χαρακτηριστεί ως ευλογημένος τόπος αφού συγκεντρώνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά για να δικαιούται αυτόν τον τίτλο. Τοποθετημένη σε καίρια θέση στο Βόρειο-Ανατολικό Αιγαίο, αναπτύσσει εμπόριο και ναυτιλία με ανατολή και δύση. Η γεωγραφική της θέση αλλά και τα γόνιμα εδάφη της δίνουν την δυνατότητα στους κατοίκους της να αναπτύξουν την παραγωγή του ελαιολάδου, των αμπελοκαλλιιεργειών, της καπνοπαραγωγής και πολλών άλλων.

Στις μέρες μας η οικονομική ζωή του νησιού στηρίζεται κυρίως στον τουριστικό τομέα. Ξενοδοχειακές μονάδες που λειτουργούν κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου αλλά και πληθώρα καταστημάτων τουριστικού ενδιαφέροντος απασχολούν δεκάδες εργαζομένους. Επιχειρήσεις που ασχολούνται παράπλευρα με τον τουρισμό όπως ενοικιάσεις αυτοκινήτων, οργανώσεων εκδρομών έχουν δυναμικό παρών στην οικονομική ζωή του τόπου. Εστιατόρια, καφετέριες, καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων και σουβενίρ δημιουργούν κύκλο οικονομικής ανάπτυξης στο νησί.

Η Σάμος παρόλα αυτά παραμένει ένας ανεκμετάλλευτος επίγειος παράδεισος αφού διαθέτει πληθώρα φυσικών τοπιών με δυνατότητες εκμετάλλευσης για κάθε είδους δραστηριότητα. Ποικίλες μορφές τουρισμού θα μπορούσαν να αναπτυχθούν όπως ο αγροτουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο εκκλησιαστικός τουρισμός αλλά και αθλητικών δραστηριοτήτων όπως η ορειβασία, η σπηλαιολογία, οι καταδύσεις, η πεζοπορία κ.α.

Η αμπελοκαλλιέργεια παραμένει και σήμερα ένας από τους πιο παραγωγικούς πυλώνες της οικονομικής ζωής του τόπου. Με μεγάλη ποικιλία παραγόμενων οίνων και δυναμικό παρών σε εκθέσεις του εξωτερικού και διεθνή βραβεία αποτελούν την καλύτερη διαφήμιση της Σαμιακής γης.

Είναι βέβαιο ότι αν η Σάμος δεν πληττόταν από καταστροφές, επιδρομές πειρατών και κατοχή διαφόρων εθνών ανά τους αιώνες, θα μπορούσε άνετα να

αποτελεί ένα αυτόνομο νησί ως την παραγωγή ειδών πρώτης ανάγκης αλλά και ανταγωνιστικού όσον αφορά στις εξαγωγές ποιοτικών προϊόντων υψηλού επιπέδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βακιρτζής, Δ. Ιωάννης, 2004. *Αρχαιακός Δεσμός*. Αθήνα: Γ.Α.Κ. Σάμου.
- Θρασυβούλου, Δημήτριος, 1998. *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου».
- Καββαδία-Βοϊκλή, Μαρία, 2007. *Καρλόβασι Σάμου(Ένα νησιωτικό, εμπορικό & βιομηχανικό κέντρο στο Ανατολικό Αιγαίο) Πρακτικά Συνεδρίου*. Αθήνα: Γ.Α.Κ.- Αρχαία Νομού Σάμου.
- Καλαφάτης, Θανάσης, 1998. *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου».
- Κροκίδης, Δημήτριος, 1998. *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου».
- Λάνδρος, Χρίστος, 2002. *Η Σάμος στα νεότερα χρόνια (17ος-20ός αιώνας)* Αθήνα: Αδελφότητα Σαμίων Αθηνών.
- Λάνδρος, Χρίστος, 2004. *Αρχαιακός Δεσμός*. Αθήνα: Γ.Α.Κ. Σάμου.
- Λάνδρος, Χρίστος, 2014. *Από την αυτονομία στο εθνικό κράτος η ενσωμάτωση της Σάμου στην Ελλάδα*. Σάμος: Γ.Α.Κ. Σάμου.
- Μέλιος, Νικόλαος, 1998. *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου».
- Μουτάφης, Γιώργος, 2014. *Από την αυτονομία στο εθνικό κράτος η ενσωμάτωση της Σάμου στην Ελλάδα*. Σάμος: Γ.Α.Κ. Σάμου.
- Σαρρηγιάννης ,Δ. Θεόδωρος, 1998. *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου».
- Τέφου, Χριστίνα, 2014. *Από την αυτονομία στο εθνικό κράτος η ενσωμάτωση της Σάμου στην Ελλάδα*. Σάμος: Γ.Α.Κ. Σάμου.
- Χατζημανώλη, Μαρία, 2013. *Τοπικά προϊόντα Σάμου & δυνατότητες προώθησης τους*, Πτυχιακή διατριβή, Τ.Ε.Ι Καλαμάτας.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Ιστορία της Σάμου www.greece.org/hec01/www/orgs/samians/samoshistorygr.
<http://www.isamos.gr/kapnergostasia-samou-simmetochi-tous-stin-ikonomiki-zoi-tou-dimou-samion/>.

